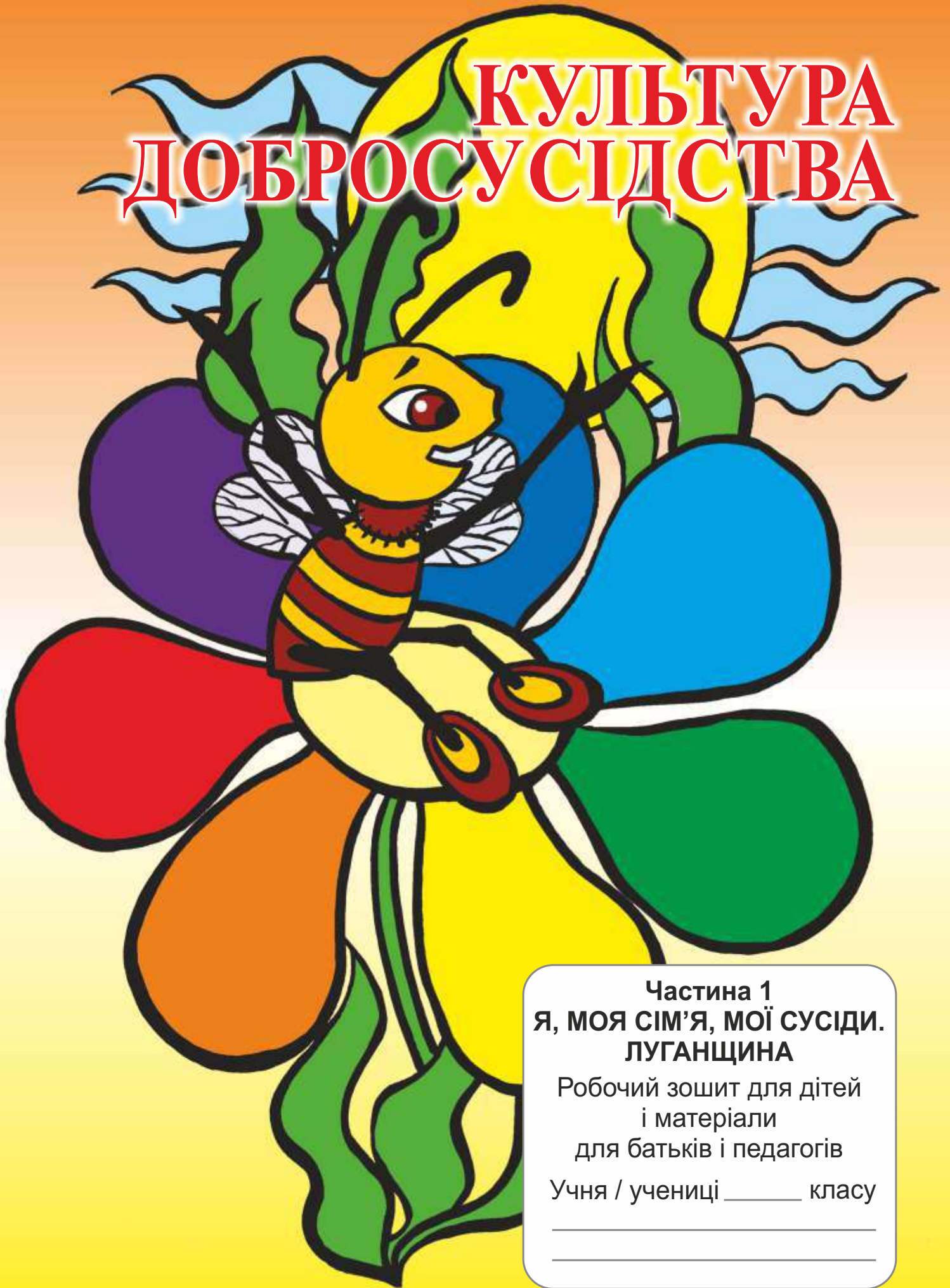

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 1
Я, МОЯ СІМ'Я, МОЇ СУСІДИ.
ЛУГАНЩИНА

Робочий зошит для дітей
і матеріали
для батьків і педагогів

Учня / учениці _____ класу

_____
_____

Робочий зошит для 1-го класу до програми «Я, моя сім'я, мої сусіди» спецкурсу «Культура добросусідства» розроблений у 2007–2009 рр. і адаптований у 2016–2017 рр. Видання здійснене в рамках проекту «Розвиток громадянської освіти в загальноосвітніх школах України через розробку та пілотування спеціальних курсів та модулів» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності "Долучайся!"», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні. Зміст Робочого зошита «Я, моя сім'я, мої сусіди» є виключною відповідальністю Раєт та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Робочий зошит створений відповідно до програми 1-го класу курсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в навчальних закладах України (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» Міністерства освіти і науки України №14.1/12-Г-436 від 30.07.2013 р.), і надрукований для апробації в ЗНЗ Луганської області.

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, НГО «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція і розвиток"» (м. Київ);

Борисова Лариса Леонідівна, директор Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді відділу освіти Северодонецької міської ради;

Мартинко Тетяна Іванівна, учитель історії Рубіжанської спеціалізованої школи I–III ступенів № 7 Рубіжанської міської ради Луганської області;

Чередниченко Валентина Олександрівна, учитель початкових класів Рубіжанської спеціалізованої школи I–III ступенів № 2 Рубіжанської міської ради Луганської області;

Чернишова Яна Олександрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Рубіжанської спеціалізованої школи I–III ступенів № 2 Рубіжанської міської ради Луганської області

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, О. В. Банах, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калисецькій, О. В. Бурім, Ю. В. Галатайстровій, Р. І. Євтушенко, Н. В. Захаровій, Т. М. Захаровій, О. В. Касьяновій, О. В. Кіктенку, М. Ю. Кірик, Ю. Г. Кононенко, Л. Ф. Кравцовій, Н. П. Кравченко, Л. В. Кравчук, М. М. Красікову, В. О. Куценку, О. О. Маленко, Л. В. Микитюк, Н. Ю. Опенко, Л. П. Повх, О. В. Савенковій, К. Сліпцю, О. К. Смирнову, О. В. Тарасенко, О. Г. Тимохіній, Н. А. Умерову, І. І. Цимбал, К. А. Юр'євій, С. В. Ягуповій, Т. М. Ячиній

Рецензенти:

Ольга Володимирівна Касьянова – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Северодонецьк);

Олена Миколаївна Суухіна – старший вчитель, керівник методичного об'єднання вчителів початкової школи Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс школа I–II ступенів – ліцей «Гарант» Лисичанської міської ради Луганської області

Культура добросусідства: Я, моя сім'я, мої сусіди. Луганщина : робочий зошит для 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів Луганської області / [автори-укладачі : М. А. Араджионі, Л. Л. Борисова, Т. І. Мартинко, В. О. Чередниченко, Я. О. Чернишова]. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : ТОВ «Прометей», 2017. – 80 + IV с. : іл. – Англ., білорус., болгар., грецьк., нім., рос., укр.

ISBN 978-617-7502-09-7

Робочий зошит створений відповідно до програми «Я, моя сім'я, мої сусіди» спеціального курсу «Культура добросусідства». Призначений для ознайомлення школярів та їхніх батьків із рідним краєм, ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають у Луганській області, для проведення системної виховної роботи, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії в колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів початкової школи на уроці, в позакласній роботі та вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2017
© Араджионі М. А., Чернишова Я. О., укладання регіонального компонента, 2017
© ІДЦ «Інтеграція та розвиток», макет, 2017

Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Мене звати Меліса. Я весела й допитлива бджілка. Вітаю, ти – першокласник/першокласниця, а це означає, що Світ Знань відкритий для тебе! Я рада, що можу познайомитися з тобою й розповісти про себе. Перегорнувши цю сторінку зошита, ти розпочнеш захопливу подорож, у якій я буду тобі вірною супутницею й помічницею. Я розповім тобі про Україну – країну, у якій ми живемо, а також про один з найчарівніших її куточків – Луганську область. Ти дізнаєшся про те, що головне багатство кожної держави – це люди, і хоча вони можуть відрізнятись одне від одного, мати свої звичаї, співати пісні різними мовами, усі мріють про одне – про мир і щастя.

Лугащина – наш спільний дім. Це дивовижний, чарівний і гостинний край! Ми разом із тобою будемо багато подорожувати. Я познайомлю тебе з чудовими людьми, які уславили наш край, допоможу ближче дізнатися про тих, хто поруч із тобою, розкрию важливі таємниці: як робити вчинки, гідні людини, як можна навчитися товаришувати й бути добрими сусідами. Адже саме від цього буде залежати, якою людиною ти виростеш, чи будуть у тебе друзі. Щоб допомогти тобі навчитися всього того, що вмю сама, я придумала для тебе різні цікаві завдання та вправи. Поруч із ними ти побачиш спеціальну позначку, яка допоможе тобі зрозуміти, що треба зробити.

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

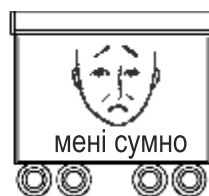
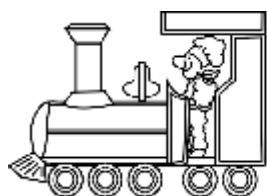

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

Мені дуже хочеться дізнатися, чи сподобалися тобі наші зустрічі, тому в кінці кожної з них я попрошу тебе обрати таку маску, яка найбільше відповідає твоєму настрою. Виділи її та розфарбуй.

Будь уважним/уважною – і в тебе все вийде!

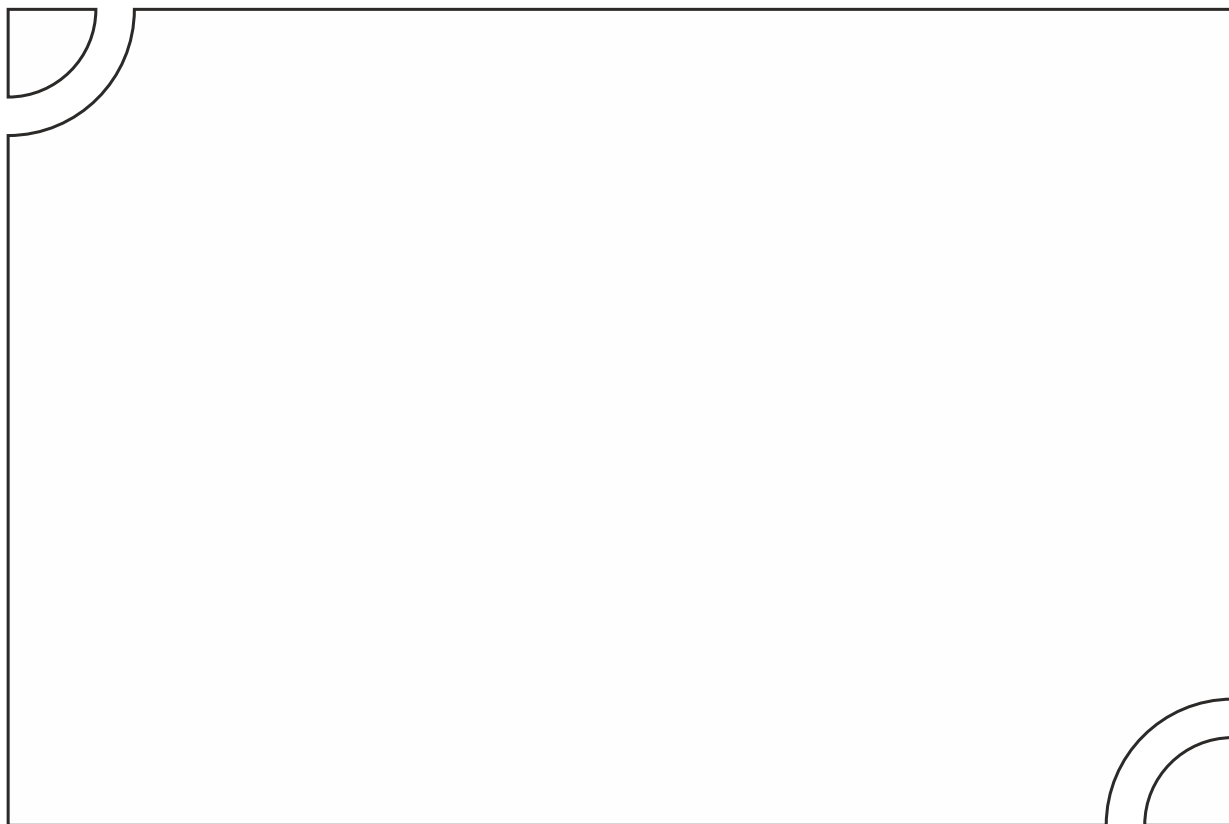

УЧИМОСЯ ЖИТИ В ДОБРОМУ СУСІДСТВІ

Я хочу познайомитися ближче з тобою та твоєю родиною.
Намалюй чи приклей фотографію своєї сім'ї.

Прочитай разом із учителем чи батьками вірш Володимира Орлова в поетичному перекладі Ольги Тимохіної й уяви себе сонечком, яке дарує теплі промінчики всім людям навколо себе.

СОНЕЧКО ДЛЯ ВСІХ

Щоб лунав дитячий сміх,
Дітлахи не плакали,
Сяє сонечко для всіх,
Для усіх однаково.

День відкриє на зорі,
Всім роздасть гостинчики,
Щоб одержав на Землі
Кожен по промінчику.

Сяйво сипле на діток
Золотими жменьками,
Йде з чорнявими в танок,
Грається з руденькими.

Обіймається оце
З Емініе, мов з донькою,
Пестить Петрику лице
Теплою долонькою.

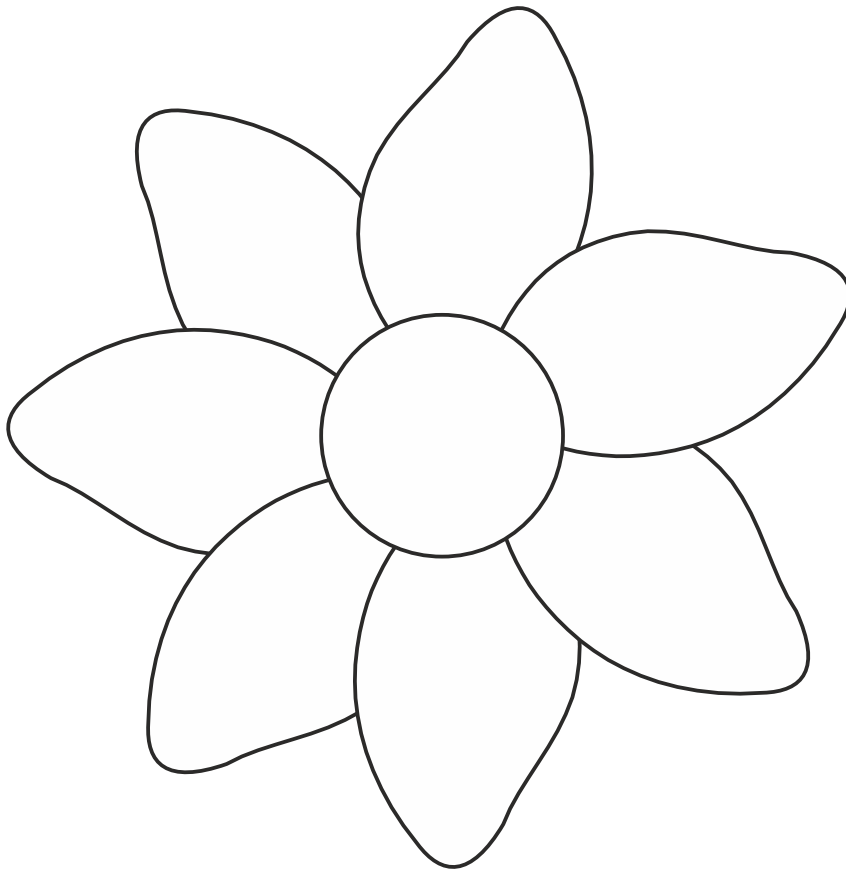
Щоб завітчані гаї
Нас стрічали вітами,
Щоб співали солов'ї
На зорі над квітами,

Щоб лунав дитячий сміх,
Дітлахи не плакали,
Сяє сонечко для всіх,
Для усіх однаково!

Дитячий письменник Валентин Катаєв написав чудову казку про дівчинку Женю, якій чарівниця одного дня подарувала квіточку із сімома різнокольоровими пелюсточками, що виконували бажання. Женя забажала потрапити до Північного полюса, багато іграшок, солодоців, попросила склеїти розбиту нею вазу. Але лише одне із семи бажань, що здійснилися, порадувало дівчинку по-справжньому – це одужання її сусіда Віті. Як ти думаєш, чому?

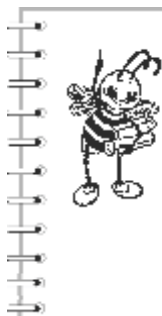
Загадай свої бажання та розфарбуй різними кольорами стільки пелюсток, скільки бажань ти придумав/придумала.

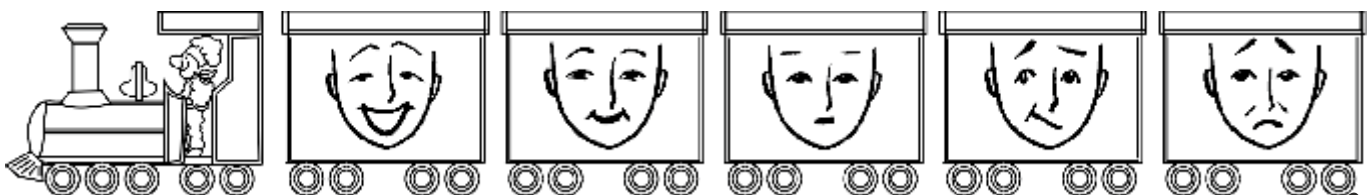
Разом з батьками загадайте головне бажання вашої родини. На сторінці 79 розфарбуй пелюстку з вашим бажанням.

Виріж пелюстку на стор. 79 та принеси її до класу. Наклей її на спільну «Квітку бажань».

Поруч із тобою та твоєю родиною живуть інші люди. Їх називають сусідами. І в школі в тебе також з'явилися сусіди – це ті, з ким ти сидиш поруч; це діти, які вчать у сусідніх класах. Щоб ти почувався/почувалася затишно поруч з іншими людьми, необхідно навчитися бути добрим сусідом або доброю сусідкою. А це означає бути чемним/чемною, чуйним/чуйною і допомагати людям навколо тебе.

УЧИМОСЯ ЗНАЙОМИТИСЯ ТА ПРИЯТЕЛЮВАТИ З ОДНОКЛАСНИКАМИ, СУСІДАМИ ТА ІНШИМИ ЛЮДЬМИ

Намалюй, яким/якою ти є зараз і яким/якою ти хочеш стати.

Знайди спільне в малюнках, які ти створив/створила. Порівняй їх із малюнками однокласників/однокласниць. Розкажи, чим схожі твої малюнки з їхніми.

Роздивись уважно завдання на стор. 78–79. Якщо тобі буде цікаво, виконай їх.

Прочитай разом із батьками вірш Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної. Чи погоджуєшся ти зі словами Жука?

ЖУК

Каже Равликові Жук:
– Ти не бійся, я твій друг!
Чом це ти наставив роги?
Чи не для перестороги?
Друзів не стрічай рогами,
Щоб не стали ворогами!

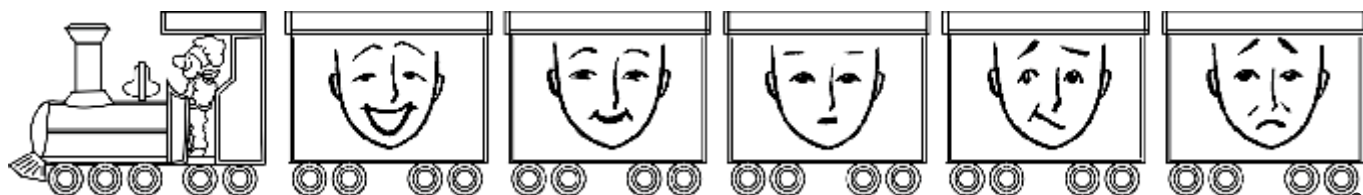

Поміркуй,
чому
Крихітці-
Єноту
вдалося
потовари-
шувати
з Тим, хто
сидить
у ставку.

Якщо ти хочеш познайомитися з людиною, пам'ятай:

- ☺ усміхайся, усмішка допомагає зробити крок назустріч. На усмішку люди зазвичай відповідають усмішкою;
- ☺ дивися на людину, із якою розмовляєш, не відвертайся від неї;
- ☺ коли вітаєшся, не треба тримати руки в кишенях, дуже розмахувати ними чи схрещувати на грудях;
- ☺ починай розмову з привітання та знайомства. Не забудь сказати, що нове знайомство тобі приємне. Далі можна перейти до обговорення якоїсь теми («Як ти гадаєш...», «Чи подобається тобі...»).

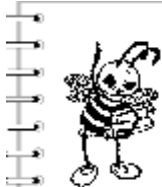
РІДНА МОВА, ДЕРЖАВНА МОВА, МОВИ НАШИХ СУСІДІВ

Розкажи, яка мова для тебе була першою. Попроси батьків написати її назву.

Рідна мо́ва – це перша мова кожної людини, яку вона засвоює в ранньому дитинстві від своїх рідних і людей, які її оточують

Раніше на Землі було багато різних мов, однак поступово вони почали зникати. Щоб зберегти свої мови та піклуватися про них, щороку 21 лютого всі люди святкують Міжнародний день рідної мови.

Поміркуй уголос, навіщо всім мешканцям країни потрібно вивчати державну мову.

Прочитай разом із учителем чи батьками уривок із вірша «Любіть рідну мову»

Федора Пантова і вірш Ганни Чубач «Українська мова». Намалюй яку-небудь букву української абетки, яка тобі найбільше подобається.

***

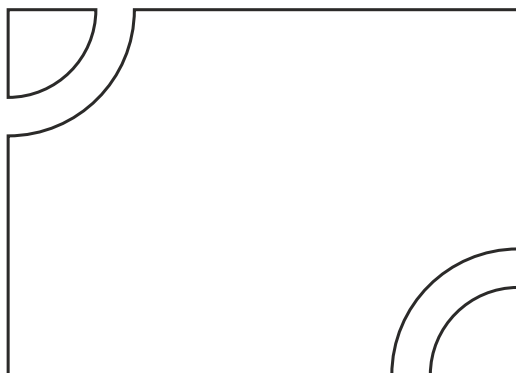
Мова – державна перлина,
Нею завжди дорожить:
Без мови немає країни –
Мову, як матір, любіть!

Державна мо́ва – це головна мова країни. Вона об'єднує всіх громадян і допомагає людям, які розмовляють різними рідними мовами, зрозуміти одне одного

УКРАЇНСЬКА МОВА

Золоте курчатко	А дитина з літер
В золотій торбинці	Збудувала слово.
Принесло сьогодні	І звучить, як пісня,
Літери дитинці.	Українська мова.

Попроси батьків чи близьких написати, які мови вони знають.

У кожній мові слово «мова» вимовляється по-різному. Спробуй з'єднати правильно.

МОВА

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА

ЯЗЫК

НІМЕЦЬКА

ДІЛІ

РОСІЙСЬКА

ШПРАХЕ

УКРАЇНСЬКА

Напиши слово «мова» рідною мовою.

Дізнайся, якими мовами розмовляють твої сусіди та сусідки.

Прочитай разом із вчителем вірш Сидора Воробкевича «Рідна мова». Розкажи, про що просить дітей поет.

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.
Як ту мову нам забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?

На тій мові нам співали,
Нам казки казали,
На тій мові нам минувшість
Нашу відкривали.
От тому плекайте, діти,
Рідну свою мову,
Вчіться складно говорити
Своїм рідним словом!

Як ти розумієш прислів'я?

Погане слово з поганих вуст виходить. (Болгарське)

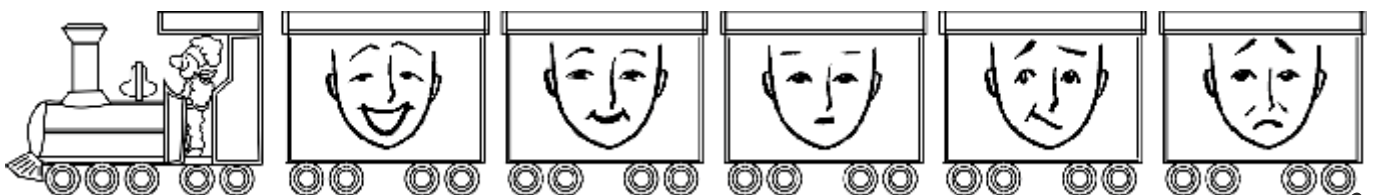
Біль від рани пройде, а від поганого слова залишиться. (Вірменське)

Добре слово – квітка, погане – колючка. (Туркменське)

Недобре слово болючіше за вогонь пече. (Українське)

До мови слід ставитися з повагою, адже це багатство, яке передали тобі твої батьки. Її треба охороняти й оберігати, щоб потім передати своїм дітям. У кожній мові є добрі та недобрі (лайливі) слова. Якщо людина вживає багато недобрих слів, то її мова стає некрасивою, а людина – злою та негарною.

УЧИМОСЯ СПІЛКУВАТИСЯ РІЗНИМИ МОВАМИ

Прочитай разом із учителем або батьками вірш Надії Красоткіної. Розкажи, що ти зрозумів/зрозуміла. Поміркуй, чи потрібно людині знати ще якусь мову, крім рідної.

Поліглот –
людина,
яка знає
багато мов

УСЯКА МОВА ЦІКАВА

У світі ми – люди,
і розумієте, діти,
Людям без мови
не можна прожити.
Ще повідомити хочу вам я:
В кожній країні є мова своя.
Кожна людина свою мову знає.

Любить безмежно її й поважає.
Рідна одним мова східна –
японська,
Іншим найкраща – китайська,
єстонська.
Мова у світі панує англійська,
Нам найрідніша своя, українська.

Прочитай разом із учителем чи батьками вірш Ірини Явчуновської «Хто такі поліглоти?». Що ти зрозумів (-ла)? Якими мовами ти можеш розмовляти? Чи хочеш ти стати поліглотом і навіщо? Які мови ти хочеш вивчити й чому?

Кто такие полиглоты?
Не слоны, не бегемоты.
«Поли» значит «много». Вот!
А от слова «глотка» – «глот»?
Может быть, как у дракона,
У них множество голов?
И у каждой пасть питона
И десяток языков?
Языков? Ну да, конечно!
Но нельзя ими жевать.
Можно их учить прилежно,
Постепенно узнавать.

Что ж для дела для такого
Нужно? Только голова,
Но такая, что готова...
Помнить разные слова.
А без слов нам худо очень:
Не понять и не сказать,
Что тепло, что гром грохочет,
Что луна взошла опять.
С языками можно очень
Много нового открыть.
И любой, если захочет,
Полиглотом может быть!

Дізнайся, якими мовами вміють розмовляти твої однокласники/однокласниці. Якщо можеш, напиши.

Люди на Землі розмовляють різними мовами, багато з яких тобі поки що невідомі. Спробуй без слів передати їм свої побажання за допомогою рухів чи малюнка.

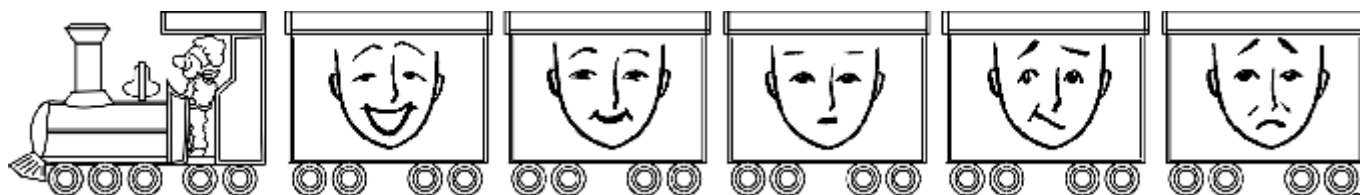

Попроси батьків написати ці слова рідною мовою. Вивчи їх разом із однокласниками й однокласницями.

Я –	ТИ –	МИ –
ТАК –	НІ –	ДРУГ –
МАМА –	ТАТО –	
БАБУСЯ –	ДІДУСЬ –	
РОДІНА –	СУСІД –	
УЧИТЕЛЬ –	ВИБАЧ –	
ДОБРЕ –	ДЯКУЮ –	
БУДЬ ЛАСКА! –		
ДАВАЙ ДРУЖИТИ! –		
ДОБРОГО ДНЯ! –		
ДО ПОБАЧЕННЯ! –		
СМАЧНОГО! –		
ЯК ТЕБЕ ЗВАТИ? –		
МЕНЕ ЗВУТЬ... –		

Знання інших мов дозволить тобі почуватися зручніше, коли знайомишся з різними дітьми. Тобі буде цікавіше гратися й спілкуватися з ними. Коли виростеш, у тебе буде більше можливостей дізнаватися про щось нове, подорожувати та знаходити друзів у різних країнах.

ЛУГАНЩИНА НА МАПІ УКРАЇНИ

Прочитай разом із батьками або вчителем вірш Володимира Верховеня. Поміркуй, який колір пасує твоєму рідному населеному пункту.

КОЛЬОРОВІ МІСТА

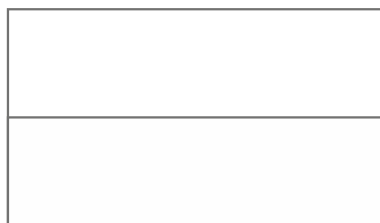
Мов дивна мапа олівці:
Червоний – місто Чернівці,
Оранжевий – Одеса-мама,
Хоч кольорів там – ціла гама!
Нас кличе жовтий без утоми
До себе в гості у Житомир!
Як на ланах зелене збіжжя,
Зелене місто Запоріжжя.

А старовинний Богуслав
Блакитну барву нам прислав.
По синій навіть важкодуми
Спішать мерщій – куди? У Суми.
Лиш фіолетовий і досі я
Ще не назвав. Це ж – Феодосія!
Всі кольори запам'ятати
Поможуть вам міста, малята!

Уважно роздивись карту України. Вона поділена на частинки. Це різні куточки нашої країни, які називаються «області» й Автономна Республіка Крим. Назва кожної області зазвичай походить від назви великого міста, навколо якого вона розташована. Наприклад, біля Одеси – Одеська область, чи Одещина. Знайди на мапі України Луганську область, чи Луганщину. Замалюй її яким-небудь кольором, який тобі подобається. Розфарбуй прапор України.

УКРАЇНА

За допомогою вчителя чи батьків знайди на карті Луганської області місто чи район, у якому ти живеш. Постав там позначку або розмалюй чи заштрихуй його. Роздивись уважно, який вигляд має на карті Луганська область. Її форма мені нагадує пташку або гроно винограду, а тобі?

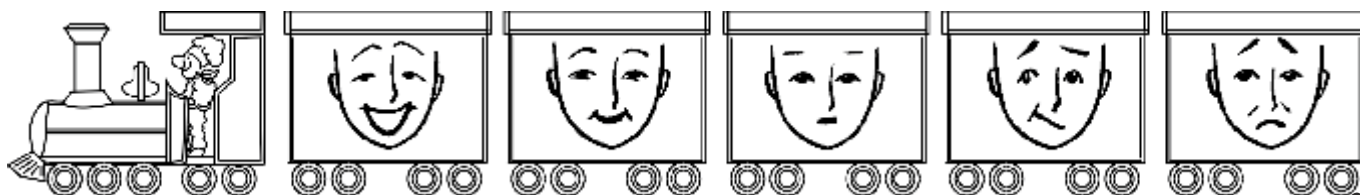

Прочитай вірш кременської поетеси Валентини Зорик.

Луганцино! Ти – зірка України,
А ми – майбутнє зоряного краю,
Зростаємо для щастя
в Батьківщині,
Ми чарівної долі їй бажаємо.
Хай дзвоном ллється пісня солов'їна,
Земля хай квітне в сонячній промінні,
Ми, пташенята, у майбутнє линемо,
На радість нашій неньці-Україні!

Людина має знати край, у якому живе. Інакше вона не зможе ставитися до нього з повагою, цінувати природні багатства та культуру краю, людей, які живуть поруч. І неважливо, народилася людина в тому місці, де вона зараз живе, чи приїхала сюди. Головне, щоб вона полюбила його по-справжньому, як свій рідний дім. Тоді вона буде турботливо ставитися до нього, берегти та примножувати все, що її оточує. Адже не місце прикрашає людину, а людина – місце!

ВОДОЙМИ. «ЗЕЛЕНІ ОСТРОВИ»

Водосховище –
місце, де
накопичується
та зберігається
вода

Водойма –
природне або
зроблене
людьми
заглиблення в землі,
у якому міститься
вода

Річка –
постійний
водний
потік великих
розмірів

Прочитай вірш Івана Височина, педагога, який багато років працював директором Рубіжанської школи № 4, «Буває річка невеличка...». Розкажи, яка водойма є в тій місцевості, де ти живеш. Як вона називається? Що ти про неї знаєш?

Буває річка невеличка,
А творить справді чудеса:
Город напоїть, ниву й сад,
Дитині вміє сонне личко.
Зірки надвечір засвітить
Уміє в тихім мирнім домі,
А ще без будь-якої втоми
Млинове колесо крутить.

А вранці, тільки ляжуть роси,
Привабить з вудкою хлоп'ят,
Плавучих вправно каченят
Поснідать ряскою запросить;
Плоти на спині переправить
Туди, де ждуть новобудови,
Де рідне, ніжне чуєш слово,
Що нашу Україну славить!

Відгадай загадки.

Хоч без ніг, а біжу прудко;
Не сплю ні вдень, ні вночі,
Хоч ніколи з ліжка не встаю.
(Джерело)

Не скляний він, не з металу,
А прислухайтесь – дзвенить,
Ріє землю він розталу
І тихесенько бринить.
(Струмок)

Між берегів текла, текла.
Мороз зміцнів – під скло лягла.
(Річка)

Кругле і блакитне, водою налите.
І місяць, і зірки – все
в ньому відбивається...
Як це дзеркало називається?
(Озеро)

Водосховища, джерельця, озера, річки та ставки нас і поять, і годують смачною рибкою. Але якщо недбало поводитися з водою – вона перестане бути нам корисною, а може й отруїти. Поговори з батьками чи вчителем, у яких випадках це може статися.

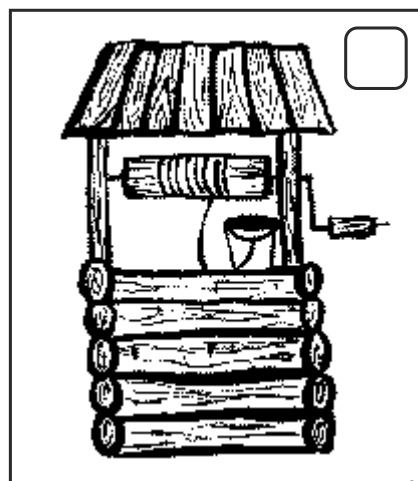
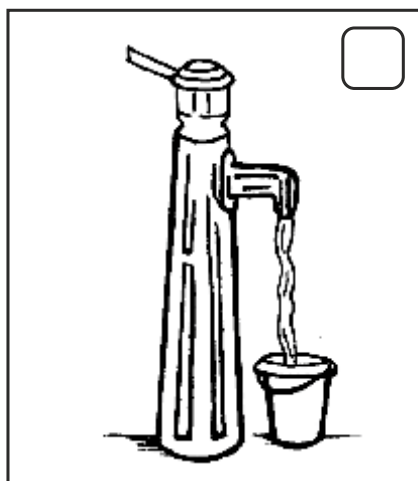
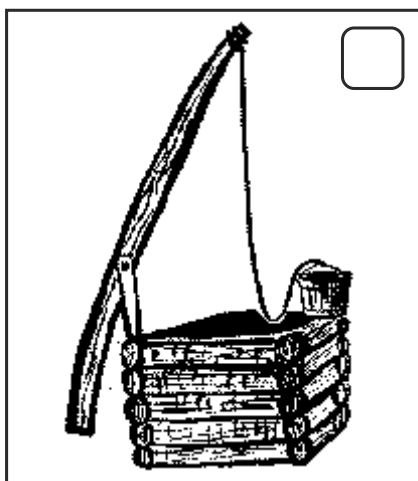
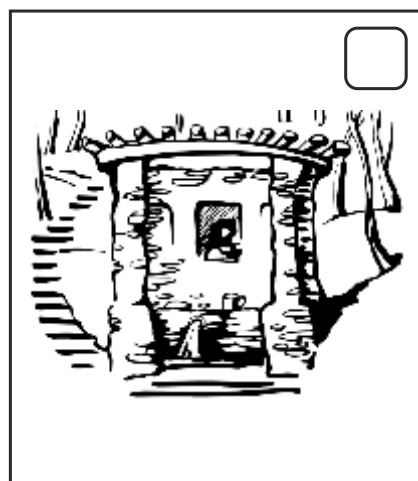
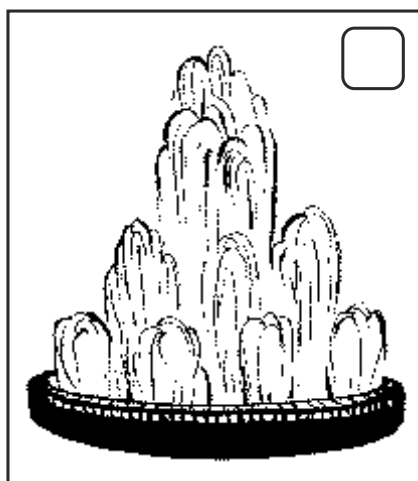
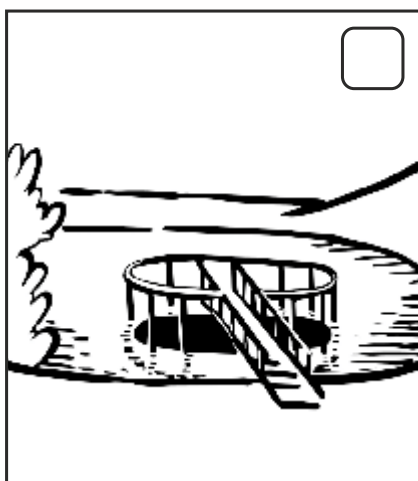
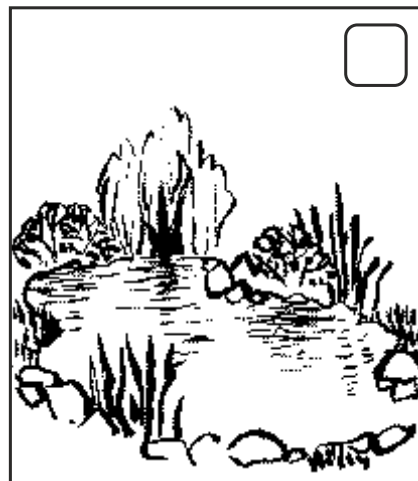
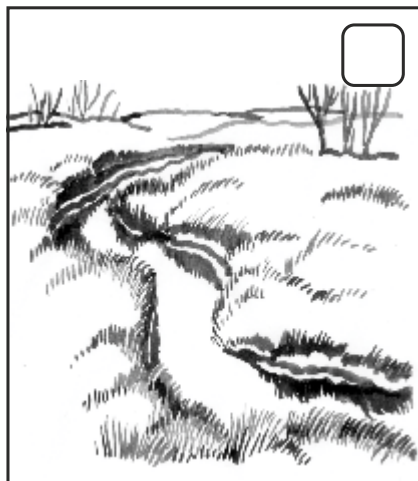
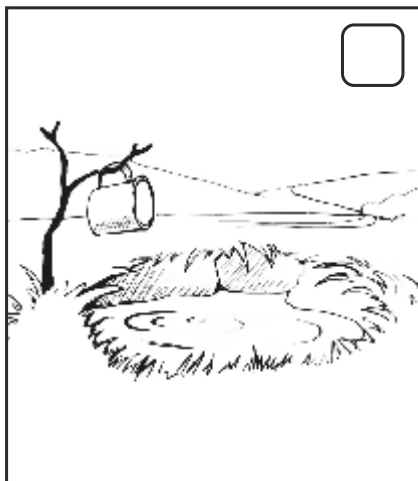
Обери малюнки
водоймищ чи
джерел постача-
ння води, які ти
бачив/бачила під
час екскурсії чи
які є у твоєму
населеному пункті.

Озеро –
замкнене
в берегах
велике
природне
водоймище

Став – штучне
водоймище
в природному
чи викопаному
заглибленні,
а також загачене
місце в ріці

Сад – ділянка землі, засаджена переважно плодовими деревами, кущами, квітами

Парк – великий сад чи посаджений гай з алеями, квітниками

Сквер – невеликий громадський сад у місті

Але́я – дорога з рядами дерев, посаджених з обох її боків

Гай – невеликий, переважно листяний ліс, діброва

Бульва́р – широка алея посеред міської вулиці

Ву́лиця – смуга, дорога, яку залишають між рядами будинків

Спробуй відгадати загадки. Де можна зустріти ці дерева?

Чорно-біла одежина, зверху – листяна хустина. Як весна – дарує сік, – п'ємо радо цілий рік. (Береза)

Маленькі плоди, мов сережки, повисли. Червоні – солодкі, зелені – ще кислі. (Вишня)

Наче свічки білі квіти. А плоди, як їжачки, носять з голок піджачки. (Каштан)

Рясно в липні зацвітає, дуже гарний запах має, цвітом від хвороб лікує, щедро медом нас частує. (Ліп)

Серед літа, мов пір'їнки, стиха падають сніжинки. Під віконечком у Олі цвітом вкрилися... (Ільопол)

На зеленії листочки одягли білі віночки. Усміхаючись весні, зацвітають...

У неї гарні, пишні віти і колючок не злічити. (Ялиця)

Яке дерево є найпоширенішим у твоєму населеному пункті або вважається його символом?

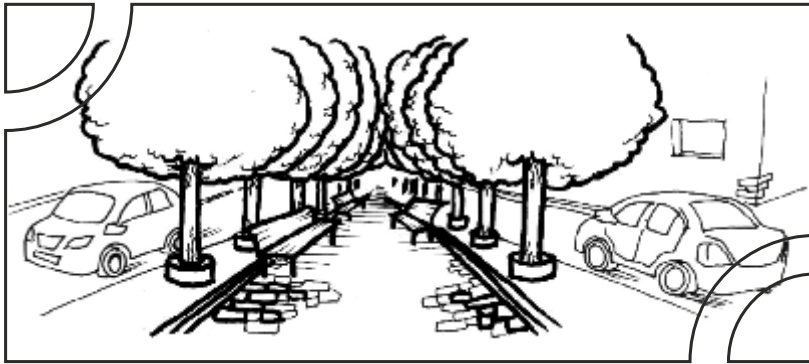

Луганщина запам'ятовується своїм зеленим вбранням. Про це потурбувалися люди. Вони посадили дерева вздовж алей, вулиць, площ, створили гарні парки і сквери – «зелені острови». Рослини очищують повітря, зменшують міський шум, створюють тінь, допомагають поновити сили. Вони багато дають людям, але й самі потребують постійного піклування.

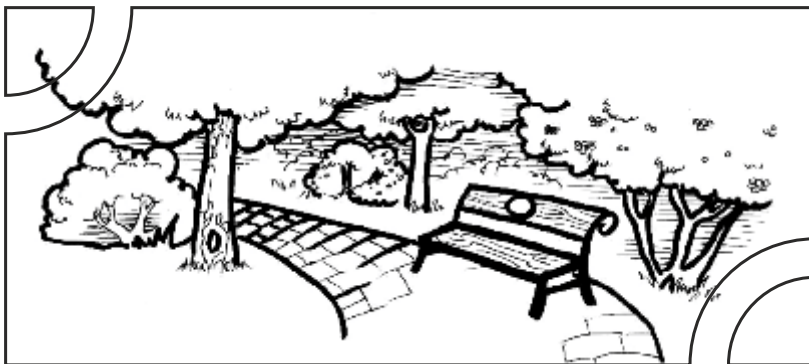

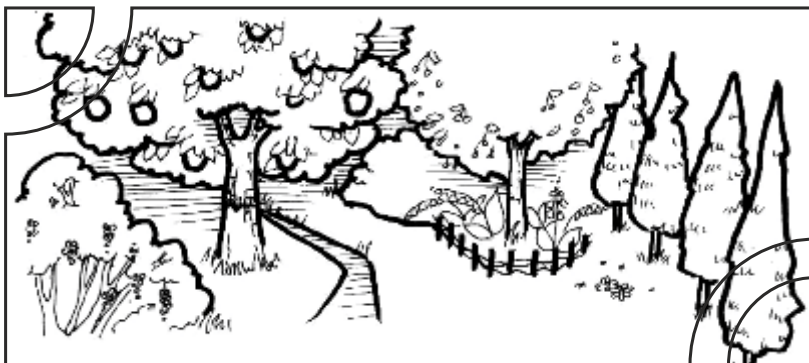
Художник переплутав підписи до малюнків. З'єднай стрілочкою малюнки й підписи до них. Розфарбуй картинки.

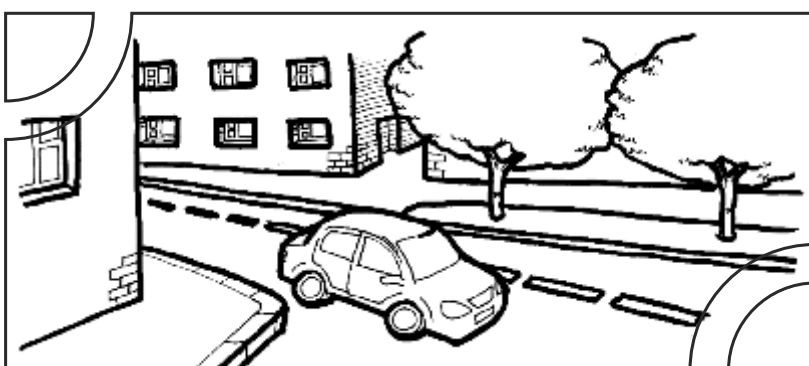
САД

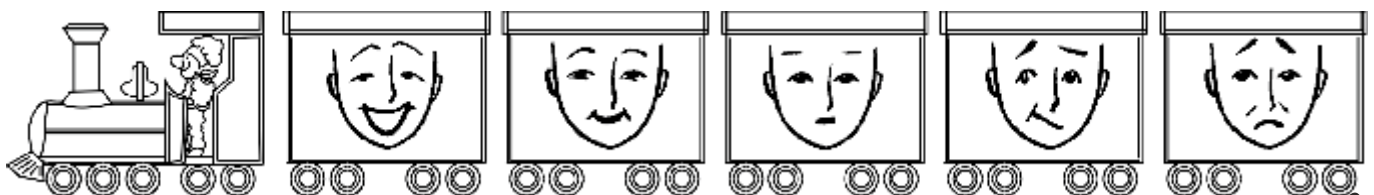
ВУЛИЦЯ

БУЛЬВАР

ПАРК

НАЗВИ ДОВКОЛА НАС. ІСТОРІЯ НАЗВИ МОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ, ВУЛИЦІ

Населений пункт –
яке-небудь забудоване
місце, де мешкають люди.
Це може бути місто,
село, селище,
станція, хутір

Тупик – вулиця, яку
не можна пройти чи
проїхати наскрізь, бо вона
закінчується якоюсь
перепороною, наприклад
будівлею чи яром

Усьому, що ми бачимо довкола себе, – машинам, кораблям, будинкам, вулицям, містам, – люди дають назви, а іноді й імена. Саме завдяки їм можна дізнатися про події, що відбулися колись, про особливості місця, де мешкають люди, про їхні мрії чи бажання, про імена відомих людей.

З давніх-давен люди звикли називати певні території за назвами річок. Так виникла назва міста Луганська, яке розташоване на берегах річки Лугані. Її ім'я означає «сяюча» або «золота» ріка.

Учень 6 класу Троїцької гімназії Луганської області Кирило Сліпець написав вірш «Батьківщина». Прочитай разом із учителем чи батьками уривок з цього вірша і поміркуй: на честь якого свята назвали селище, де живе Кирило? Розпитай батьків, родичів та старших знайомих, чому твоє місто, село чи селище має таку назву.

Пишаймося селищем рідним ми нашим.
Назвали його на честь свята.
І люди тут добрі, і сім'ї заможні,
Історія наша багата.

Як називається населений пункт, у якому ти живеш?

Розкажи про назву твого населеного пункту. Як ти гадаєш, чому його так назвали? А як би тобі хотілося, щоб називали твоє місто, селище чи село?

Знайди серед однокласників і однокласниць своїх сусідів і сусідок по вулиці.

Доро́га, шосе́ – велика, широка та пряма вулиця, що виходить за межі міста та веде до іншого населеного пункту

Прову́лок, проїзд – невелика вузька вулиця, що з'єднує між собою дві інші

Квартáл – частина міста, обмежена з усіх сторін вулицями або природними чи промисловими об'єктами

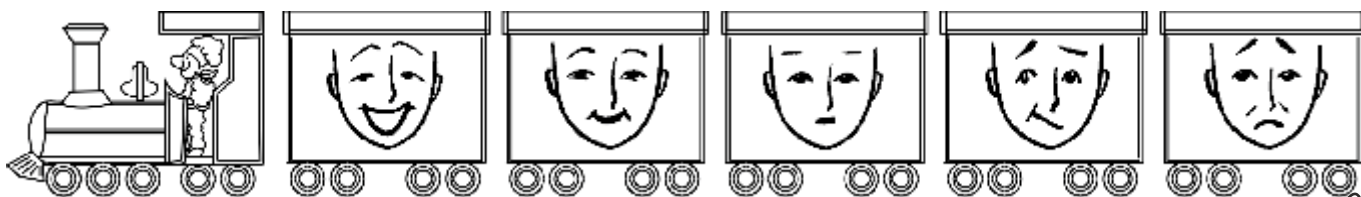
Пло́ща, або майдáн, – велике, рівне незабудоване місце різної форми

Намалюй вулицю, на якій ти мешкаєш. Дізнайся, як вона називається. Чому в неї така назва?

Пофантазуй: якщо б тобі запропонували побудувати нову вулицю у твоєму місті, який би вигляд вона мала? Як би ти її назвав? Чому? Якщо хочеш, намалюй свою майбутню вулицю на окремому аркуші та розкажи про неї в класі.

ІСТОРІЯ НАШИХ ІМЕН І ПРИЗВИЩ

Поміркуй, з яких казок прийшли ці герої.

Художник переплутав імена казкових героїв. Проведи стрілочку від казкового героя до його імені.

ДІВЧИНКА

АЙБОЛІТЬ

КІТ

КОТИГОРОШКО

ХЛОПЧИК

ПОПЕЛЮШКА

ЛІКАР

МАТРÓСКІН

Поміркуй уголос, чому в цих героїв такі імена.

Чи знаєш ти, що є імена, які в різних мовах звучать по-різному, але мають одне й те ж значення? Наприклад, поширене в Україні жіноче ім'я Світлана в англійській мові звучить як Клер, у грецькій – Фотіні. Чоловіче давньоєврейське ім'я Іоанн англійською вимовляється як Джон, вірменською – Ованес, грецькою – Яніс, грузинською – Вано, іспанською – Хуан, італійською – Джіованні, молдовською – Іон, німецькою – Іоганн (Ганс), польською – Ян, російською – Іван, угорською – Янош, французькою – Жан. Існують також імена, які мають пари: Василь – Василина, Віктор – Вікторія, Євген – Євгенія, Нурі – Нуріє, Олександр – Олександра, Олег – Ольга, Султан – Султана, Штефан – Штефанія та інші. А ще є «квіткові» імена, наприклад Роза. Разом із батьками продовж список парних чи «квіткових» імен.

Прочитай разом із учителем чи батьками вірменську народну казку.

КАЗКА ПРО БЕЗІМЕННЕ МАЛЯТКО

У лісі під кущем жило собі одне Малятко. Воно було таким маленьким, що саме не знало, хто воно таке. Таким маленьким, що важко й розгледіти його. Можу лише сказати, що воно було дуже ввічливе. Сидячи на лісовій стежинці, Малятко з повагою віталосся з усіма подорожніми, але ніхто не відповідав, тому що його ніхто не бачив.

Та ось одного разу його помітив Промінчик Сонця. Промінчик пробрався через листя під кущик і у травичці знайшов Малятко, яке плакало.

– Чому ти плачеш? – спитав Промінчик Сонця.

– Тому що я дуже маленьке й не знаю, хто я, – сказало безіменне Малятко.

– А ще чому ти плачеш?

– Тому що мене ніхто не бачить.

Промінчику Сонця дуже сподобалося безіменне Малятко. Коли Сонце пішло спати, Промінчик, перш ніж сховатися за горою, подарував Маляткові маленького ліхтарика.

– Візьми, – сказав він, – й освітлюй лісову стежинку, щоб ніхто не заблукав у лісі.

З того часу Промінчик ніколи не забував перед заходом Сонця подарувати Маляткові маленький ліхтарик. І кожен, хто вночі заходить до лісу, розуміє, що це безіменне Малятко сидить під кущиком і освітлює своїм ліхтариком лісову стежинку.

Допомагаючи всім знайти дорогу, безіменне Малятко відчувається дуже щасливим. І, звичайно, воно вже не безіменне – тепер його називають Світлячком. Чому саме так, напевне не знаю, але, мабуть, тому, що воно всю ніч сидить під кущиком і освітлює лісову стежину.

Якщо тобі сподобалася казка, можеш розфарбувати ілюстрацію чи намалювати свій малюнок на окремому аркуші.

Прочитай разом з учителем або батьками вірш про те, як з'явилися деякі українські прізвища, що поширені в нашому краї. Можливо, у твоєму класі чи серед знайомих є діти з такими прізвищами. Розпитай їх, що вони знають про походження власних прізвищ.

Ким наші прадіди були,
Нам прізвища розповіли:
Хто краяв сукні, став Кравець,
Хто шив взуття, прозвали Швець.

Горшки виліплював Гончар,
Хто вікна склив, назвали Скляр.
Трудились з ранньої зорі
Землі своєї трударі.

Прочитай разом із учителем чи батьками уривок з вірша Алли Свашенко «Наталка-питалка». Дізнайся, що означають твоє ім'я та прізвище.

Допитлива дівчинка наша Наталка –
Її називають Наталка-питалка.
Питає Наталка: «Чому я так звуся?
І чому Мариною зветься мамуся?
А подружка краща моя – Катерина,
А в класі у нас і Оксана, й Ірина».
«Імення ці давні, – учителька каже, –
І кожне багато всього нам розкаже.
Із Греції й Риму, із Заходу й Сходу
Вони нам дістались від різних народів.
А що вони значать – послухай, дитино:
Галина – спокійна, міцна – Валентина,
Наталія – рідна, морська – то Марина,
А Зоя – життя, чистота – Катерина...
Софія – премудра, а Клара – ясна –
Про це нам говорять дівчат імена.
А Костя – це значить «постійний», «міцний»,
А Петрик – то камінь, хоробрий – Андрій,
Степан – це вінок, а бадьорий – Гришко,
Кирило – господар, і мужній – Сашко...»

Прізвище –
родове чи сімейне
найменування, яке
дістається в спадок
і додається до імені
людини

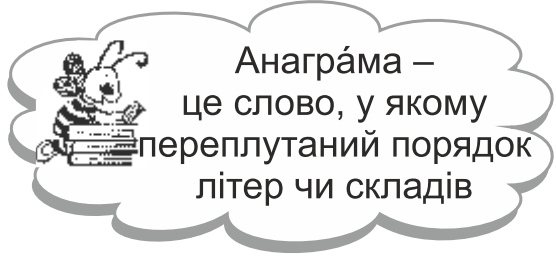
Прéдок –
той, хто
старший за
діда, прадіда; той,
від кого пішли рід
і прізвище

Колись давно на землю Луганщини переселилися люди, які називали себе сербами. Їхні прізвища утворилися від слів, які зрозумілі росіянам і українцям, але наприкінці цих слів вони зазвичай додають -ич чи -вич. Цей додаток означав, що ця людина є сином чи донькою такого-то, наприклад прізвище Богданович, значить «син Богдана», а Попович – «син попа, священика». Спробуй і сам розібратися, як звали предків тих людей, які мають прізвища Алексич, Духнич, Зорич, Йович, Ковачевич, Лукович, Огневич, Петрович, Радович, Станкович, Цветкович.

Поміркуй, що можуть означати твоє ім'я та прізвище. Склади анаграму до свого імені.

Прочитай разом із учителем вірш Володимира Орлова «Коріння» в перекладі Данила Кононенка. Розкажи, про що йде мова у віршику.

Із коріння спільного
Ми квітнемо ростками:
Ми близькі за мовами
Чи за іменами.

Глянь: ідуть знайомі нам,
Оповиті мрією,
Тут – Іона з Марі́ам,
Там – Іва́н з Марі́єю.

Пограйся разом із однокласниками та однокласницями на перерві: спробуй назвати всі імена учнів або учениць твого класу. Для цього станьте в коло. Кидаючи одне одному до рук маленького м'ячика, називайте імена тих, кому ви його кидаєте. Але пам'ятайте, що звертатися одне до одного треба гарно і ввічливо. Тоді ця гра всім принесе радість і задоволення.

В іменах хлопчиків і дівчаток літери помінялися місцями. Згадайте, які імена заховалися в анаграмах.

ЛЕОНА

О

ЛЯЛІ

І

ЛОДАНИ

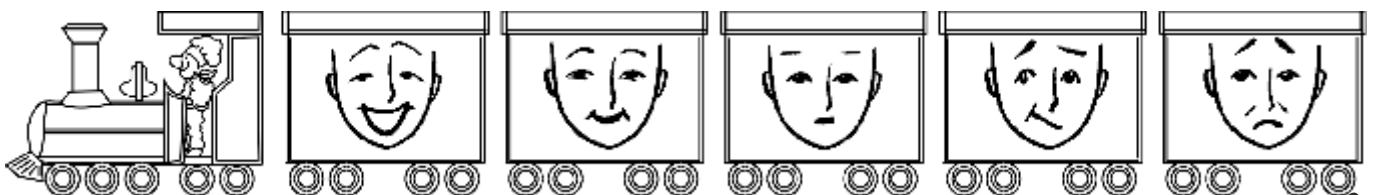
Д

ФІСЯО

С

Зазвичай людині приємно чути своє ім'я. Намагайся частіше звертатися до людей по імені. Якщо ж якесь ім'я людини, з якою ти знайомишся, здається тобі дивним, незрозумілим або немилозвучним – це не привід глузувати, сміятися чи ображати її.

СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВ І ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Прочитай разом із учителем чи батьками болгарську народну казку.

ЛІТНІ ЛЮДИ

Один цар вигдав закон: вигнати з країни всіх літніх людей.

– Яка з них користь? – казав він. – Не орють, не жнуть. Тільки хліб їдять і заважають у будинку. Без них краще будемо жити.

І всіх літніх людей вигнали. Залишився тільки один старий – батько боярина. Син сховав його в потаємне місце. Годував-поїв, щоб ніхто не знав про це.

У це ж літо була велика посуха. Усе живе згоріло. Висохли ріки й колодязі. Усі запаси пшениці закінчилися, не залишилося навіть на сівбу. Злякалися люди. Занепокоївся й цар. Скликав він бояр:

– Що хочете робить, але завтра ви повинні сказати мені, де можна знайти пшеницю для сівби, інакше будете покарані.

Пішли бояри по домівках зажурені. Побачив старий, що син повернувся сумний:

– Що трапилось?

– Ти не зможеш мені допомогти, батьку, – каже боярин.

– Чому?

– Тому що цар вимагає насіння для посіву. А пшениці нема ніде.

– Не бійся, синку. Завтра скажи царю, щоб він наказав селянам розкрити всі мурашники. У них багато пшениці.

І справді, як тільки селяни розкопали мурашники, у кожному знайшлося по торбочці добірного зерна. Цар був здивований. Він запитав у боярина, який сховав батька:

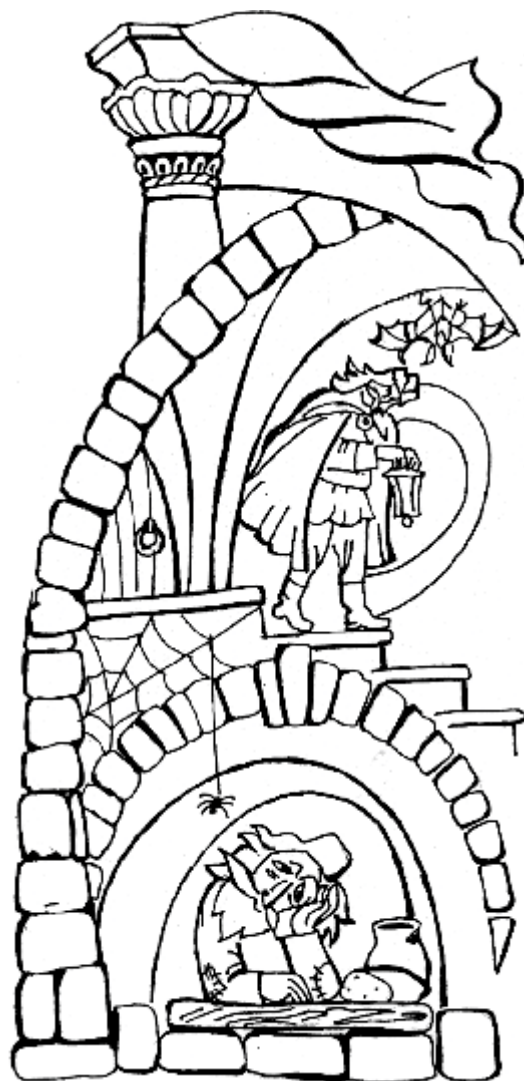
– Скажи, хто дав тобі цю мудру пораду?

– Не можу сказати, царю, тому що ти згубиш мене.

– Волосинка з твоєї голови не впаде, кажи!

І боярин зізнався, що сховав свого батька, зберіг йому життя. Це він і навчив його, що казати.

Незабаром вийшов новий закон: ніхто не повинен ображати літніх людей, а коли вони йдуть вулицею, треба на знак пошани звільняти їм дорогу.

Поміркуй уголос, чому треба з повагою ставитися до старших.

Прочитай разом із учителем або з батьками.

ГҀУДЗИК

Прийшла Надійка зі школи й попросила бабусю пришити гҀудзик. Бабуся погодилася й попросила Надійку принести голку з ниткою. Потім бабуся покаржилася на свій поганий зір і попросила онуку просилити нитку в голку. Надійка це зробила. Ще бабуся запропонувала дівчинці прикласти гҀудзик до пальта, уколоти в одну дірочку, потім в іншу. Надійка зробила так, як казала бабуся, і не помітила, як гҀудзик пришила. Вона подякувала бабусі.

(За В. Хомченком)

За що Надійка подякувала бабусі? Який досвід твоїх бабусі та дідуся тобі вже знадобився?

Поруч із тобою є близькі люди, які передають тобі свій життєвий досвід і допомагають порадами. З'єднай стрілочками, хто тебе навчив:

ГРАТИ В ШАШКИ (ШАХИ)

БАБУСЯ

ДОГЛЯДАТИ ЗА ТВАРИНАМИ

БРАТ

ЗАБИВАТИ ЦВЯХИ

ДІДУСЬ

ЗБИРАТИ ГРИБИ ТА ЯГОДИ

ДЯДЬКО

КАТАТИСЯ НА ВЕЛОСИПЕДІ

МАМА

ЛОВИТИ РИБУ

СЕСТРА

МИТИ ПОСУД

ТАТО

ОДЯГАТИ ЛЯЛЬКУ

ТІТКА

ЧИТАТИ

Чого б ще ти хотів/хотіла навчитися у своїх близьких? Напиши про це або розкажи вчителю чи батькам.

Прочитай разом із учителем або батьками вірш українського єврейського поета Лева Квіткі «Бабусині руки». Згадай, що вміють робити руки бабусі чи дідуся. Спробуй розповісти про це сусідові чи сусідці по парті.

Я з бабусею своєю
Дружу давно-давно.
І ми, скажу вам, з нею
В усьому заодно.
Така моя бабуся –
Найкраща у житті.
А руки ж у бабусі –
Ну просто золоті!
Вони що хочеш вміють,
Скрізь роблять чудеса:
То місять щось, то шиють,
Подивишся – краса!
Так товсто мажуть стінку.
Так щедро сиплють мак.

Працюють без спочинку,
А пестять ніжно так.
І в хаті, і надворі
Пороблять все як слід.
То чистять щось в коморі,
То варять нам обід.
Як смеркне – тіні дивні
Сплітають на стіні:
Казки такі чарівні
Розказують мені.
А там нічник засвітять,
Щоб спав міцніш онук.
Мабуть, немає в світі
Таких хороших рук!

Поміркуй уголос, як ти розумієш українські народні прислів'я.

Бабусине слівце – плідне деревце.
Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько.
Материн гнів як весняний сніг: рясно впаде, та скоро розтане.

Попроси батьків написати рідною мовою чи мовою, якою вони володіють, які-небудь прислів'я або приказки про батьків, про ставлення до дорослих. Запам'ятай їх і розкажи однокласникам та однокласницям.

Прочитай разом із учителем вірш Іванни Блажкевич «Чи є в світі що світліше?». Подумай, за що ти хотів/хотіла би сказати своїм батькам «Дякую».

Чи є в світі що світліше,
Як мамині очі,
Що все зорять за дітками
Вдень і серед ночі?
Чи є в світі що миліше,
Як мамині руки,
Що працюють для дитини
Щиро, без принуки?

Чи є в світі що щиріше,
Як серденько мами,
Яке б'ється для дитини
Днями і ночами?
Чи є в світі що дорожче,
Як мама кохана,
Що трудиться для дитини
До ночі від рана?

Укажи стрілочкою, до кого б ти звернувся/звернулася, якщо:

СЕСТРА

НЕ ЗМІГ/ЗМОГЛА ВИКОНАТИ ВПРАВУ

ТИ ПОРІЗАВ (-ЛА) ПАЛЬЧИК

ТИ ХОТІВ (-ЛА) ДІЗНАТИСЯ,
ЯК ПОМИРИТИСЯ З ДРУГОМ

ТОБІ РАПТОМ СТАЛО СУМНО

У ТЕБЕ ЗЛАМАЛАСЯ ІГРАШКА

БРАТ

ТАТО

БАБУСЯ

ДІДУСЬ

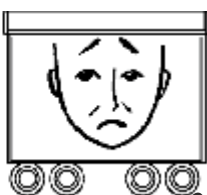
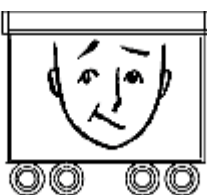
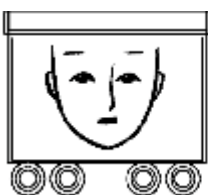
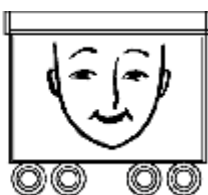
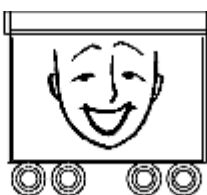
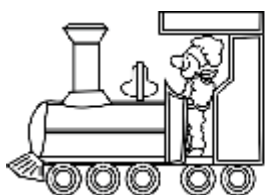
МАМА

Розкажи про те, як ви в сім'ї допомагаєте одне одному. Як ти піклуєшся про близьких?

- ☺ Дружна сім'я – це коли всі піклуються одне про одного.
- ☺ Не смійся над літніми людьми, адже коли-небудь і ти постарієш...
- ☺ Слова літніх людей дорогі, як коштовності.

МІЙ РОДОВІД. ЗВІДКИ РОДОМ МОЇ ПРЕДКИ

Відгадай, що батьки, бабусі та дідусі передали тобі у спадок з моменту народження?
(члїнпїнвоє, әпивїрїп 'в,пї)

Укажи стрілочкою свій варіант відповіді на питання.

БАБУСЯ

На кого ти схожий/схожа?

БРАТ

ДІДУСЬ

Хто дав тобі ім'я?

ДЯДЬКО

МАМА

Чиє прізвище ти маєш?

СЕСТРА

ТАТО

ТІТКА

Сім'я, родина – група близьких родичів або люди, що живуть разом чи згуртовані спільною справою

Покоління – люди, близькі за віком, що живуть в один час

Прочитай разом із батьками та зроби гімнастику для пальчиків.

Ось цей пальчик – мій дідусик.
Ось цей пальчик – мій татусик.
Ось цей пальчик – моя бабусенька.
Ось цей пальчик – моя матусенька.
Ось цей пальчик – точно я.
Ось і вся моя сім'я!

Рід – кілька родин, що походять від одного предка

Родовідне дерево – це зображення історії роду у вигляді дерева з багатьма гілочками

Річки немає без джерела. Дерев – без коріння, людини – без свого роду. Як дерево тримається на корінні, так і кожен рід тримається на найстарших його членах, бо саме вони мають великий життєвий досвід. Тому історію роду можна намалювати у вигляді дерева. Коріння – це наші предки, стовбур – дідусі та бабусі, міцні гілки – ваші батьки, їхні брати і сестри, пагони – це ви, їхні діти. Так «ведеться рід» від найстарших до найменших – це і є родовід. Люди завжди берегли пам'ять про своїх прадідів. Дехто міг нарахувати сім або більше поколінь свого роду.

Розпитай близьких – батьків, бабусь, дідусів, – де вони народилися. Як давно вони живуть у своєму місті чи селі?

Прочитай разом із учителем чи батьками вірш. Як ти розумієш, про що йдеться в ньому? Поясни.

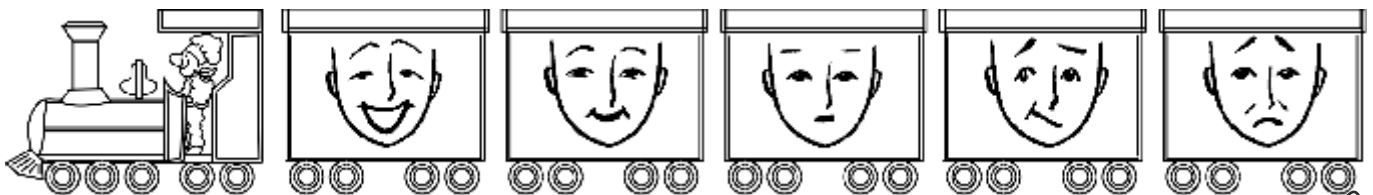
«Родина», «рід» – які слова святі. На дереві, що вже стоїть віки.
Вони потрібні кожному в житті, Це дерево – наш славний родовід,
Бо всі ми з вами ніжні гілочки Це – батько й мати, прадід твій і дід.

Намалюй на окремому аркуші своїх предків такими, якими ти їх уявляєш. Якщо хочеш, разом з батьками спробуйте скласти своє родовідне дерево й проведіть його презентацію в класі на «Святі нашої родини».

Попроси батьків допомогти тобі накреслити стрілочки від Луганщини до тих місць, де, можливо, народилися або мешкали колись твої батьки або дідусі чи бабусі. Іншим кольором накресліть стрілочки до інших регіонів України або до інших країн, де зараз мешкають або працюють твої родичі.

МОЇ СУСІДИ. ЯК МИ СТАЛИ СУСІДАМИ. НАЦІОНАЛЬНІ БАРВИ ЛУГАНЩИНИ

Розкажи про своїх сусідів і сусідок. Як ви стали сусідами?

Чого б ти хотів/хотіла навчитися у сусідів/сусідок?

Чого б ти сам/сама міг/могла навчити своїх сусідів і сусідок?

Сусід/
сусідка –
людина, яка
мешкає або
перебуває
поруч із тобою

Добро-
сусідство –
уміння жити
в мирі та дружбі
з людьми, що тебе
оточують

Сватівцями називають людей, які живуть у Сватовому. А як називають себе жителі твого міста, селища чи села?

Поміркуй уголос, як ти розумієш прислів'я.

Краще близький сусід, як далекий родич. *(Азербайджанське)*

Близький сусід кращий від далекого брата. *(Єврейське)*

Без брата проживу, а без сусіда – ні. *(Сербське)*

Погано жити, як із сусідами не дружити. *(Українське)*

В анаграмах зашифровані назви представників різних культур, які живуть на Луганщині. Утвори пари слів, з'єднавши їх стрілочками.

НИЗІГРУ

ВІРМÉНИ

МÓИР

НІМЦІ

ІЦТÓЛИВ

ГРУЗІ́НИ

НИМУ́РУ

РÓМИ

МÉНІВІР

ЛИТÓВЦІ

ЦІМНІ

РУМУ́НИ

- ☺ Не розглядай людину впритул, не критикуй її зовнішність.
☺ Якщо ти будеш доброзичливим, то це зробить людей навколо більш приязними до тебе.

Прочитай разом із учителем чи батьками віршик «Різнобарв'я Луганщини». Що тобі сподобалося в цьому віршику? Які картини ти уявив/уявила? Що тебе зацікавило? Спробуй намалювати золоте колосся під синім небом. Де ще ти бачив поєднання цих кольорів?

Дивись, як в нашій краї квітне різнобарв'я національностей усіх,
 Неначе в лузі різнотрав'я – сплелись культури, лине дружний сміх.
 І білорусів, і поляків, татар, вірменів, українців, росіян,
 Євреїв, греків і азербайджанців, китайців і веселих молдован –
 Яке чудове суголосся єднає працьовитий, щирий край!
 Яскраве золоте колосся під синім небом всіх єдна нехай!

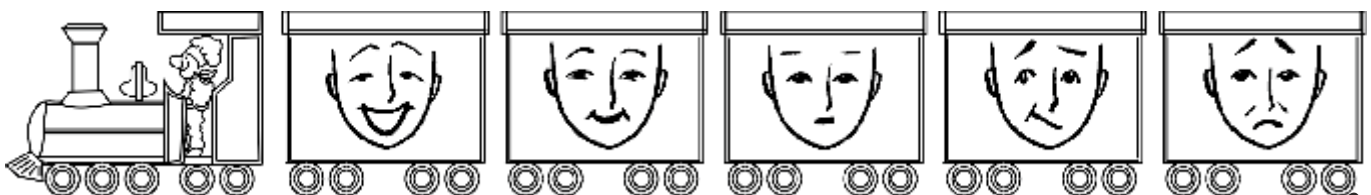

Розфарбуй вбрання діточок, які танцюють у колі (дивися зразок на обкладинці зошита). Якщо хочеш, намалюй себе в цьому хороводі. Представників яких культур ти побачив/побачила у цьому колі?

На лужку танцюють діти –
 Вбрані, мов барвисті квіти.
 Любо нам у ріднім краї –

Всі ми разом, всіх ми знаєм...
 Завжди будем в мирі жити –
 Шануватися й дружити!

(Д. Кононенко)

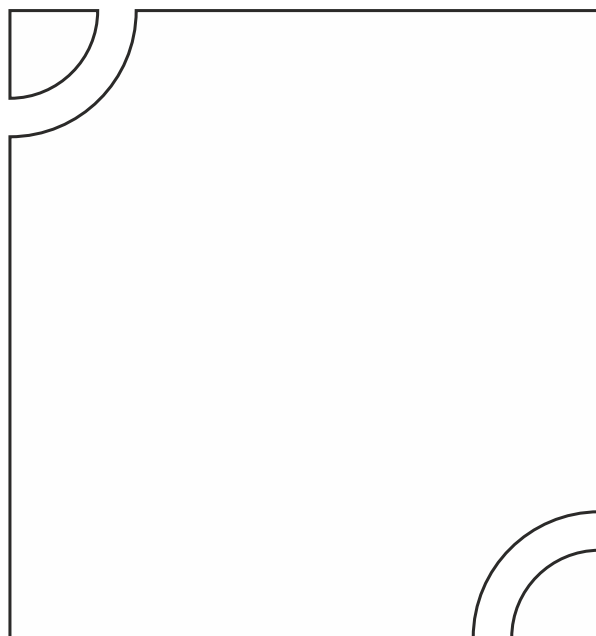
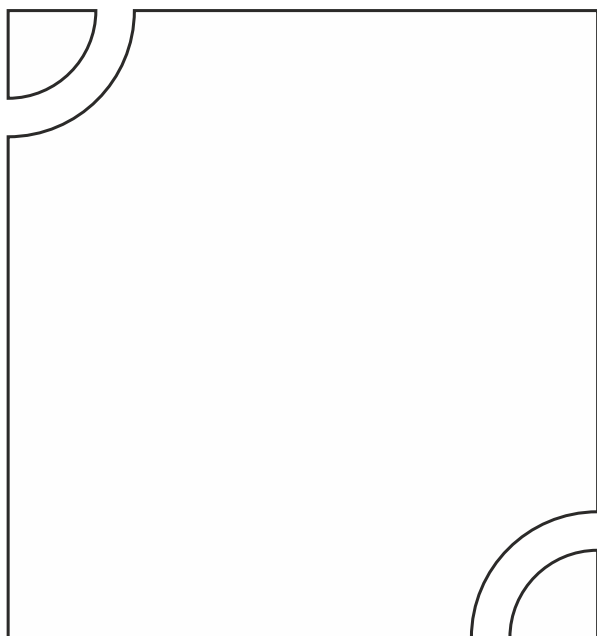

УЧИМОСЯ ВИРІШУВАТИ СУПЕРЕЧЛИВІ ПИТАННЯ

Намалюй дружбу і сварку.

Поміркуй, про що мама-білка розмовляє зі своїм малям. Допоможи малюкові знайти вихід із цієї ситуації.

Прочитай із батьками вірш Лідії Повх. Порадь – як порозумітися горщикам? Придумай гарний кінець цієї історії. Розкажи історію з твого життя про сварку з другом чи подругою. Як ви зазвичай миритесь?

Горщик на горщика розсердився,
Горщик із горщиком розсварився.
– Ти мене вчора обпik,
Стукнув мій круглий бік,
Не вибачився – утік!
Я з тобою не розмовляю. –
...Скажіть, лиш між
посудом так буває?

☺ Перш ніж розпочинати суперечку, поміркуй, може, варто уникнути її, адже мир завжди кращий за сварку.

☺ Якщо уникнути суперечки неможливо, пам'ятай, що частіше в ній виграє той/та, кому вдається зберегти спокій.

УЧИМОСЯ ГРАТИ В ІГРИ НАШИХ БАБУСЬ І ДІДУСІВ. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗНАЙОМСТВО І ВЗАЄМОДІЮ

Назви свою улюблену гру. Розкажи,
у які ігри грали твої рідні.

Напиши разом зі своєю родиною знайомі
вам назви ігор, у яких використовують такі предмети:

Взаємодія –
спільна дія,
підтримка

КАБЛУЧКА

КАМІННЯ

М'ЯЧ

ПАЛИЧКА

ХУСТИНКА

Ігри бувають різні: рухливі, настільні, спортивні тощо. Ігри допомагають стати кмітливими, спритними та швидкими. А ще познайомитися та заприятелювати з іншими людьми. У грі важливо навчитися взаємодіяти, радіти успіху не тільки своєму, а й чужому. Не забувай співчувати тому, хто зазнав поразки, і не розчаровуйся, якщо ти не зміг/змогла виграти. У такому випадку не сумуй, а вияви наполегливість, кмітливість, працелюбність – і ти обов'язково переможеш.

Як твоєю рідною мовою вимовляється слово «гра»? Як називається ведучий гри? Запиши відповіді самостійно або за допомогою батьків.

Обери, у які спортивні ігри ти любиш грати.

БАДМІНТОН

ФУТБОЛ

ШАХИ

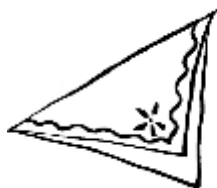
ТЕНІС

ХОКЕЙ

ШАШКИ

Художник переплутав підписи з назвами ігор, у яких використовуються ці предмети. Обери ті предмети, які можуть знадобитися для кожної з цих ігор.

ЛАПТА́

БАБКИ (АШІ́КИ)

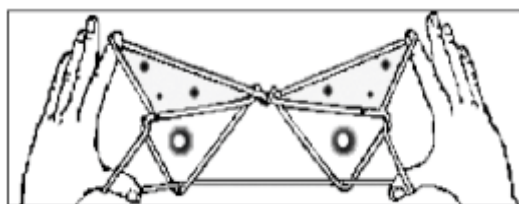

ПАНА́С

Придумай гру, у яку можна грати всім класом.

Гра з мотузкою, або «гра в мотузку», «мотузочка», «ниточка», «плетиво», «килимчик», «павутиннячко», «фігурки з мотузки», – поширена гра, у якій за допомогою нитки (мотузки, шнурка), почепленої на пальці, утворюють різноманітні візерунки (фігурки). Іноді допомагають собі зубами, зап'ястям і ступнями. У Луганській області був поширений варіант гри, коли гравці по черзі знімали одне в одного з рук зав'язану в кільце і натягнуту на пальці нитку (мотузку, шнурок) так, щоб вийшов який-небудь симетричний візерунок. Мета гри – не перемога над суперником, а вправне плетіння візерунків разом.

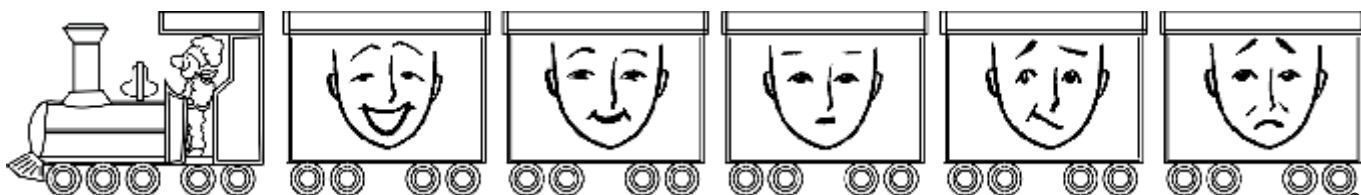
Послухай грецький приспів для гри «Каблучка» у перекладі Людмили Ганішевської, яку знають діти в різних куточках світу, а також німецьку лічилку в перекладі Ольги Тимохіної. Згадай, які ти знаєш лічилки. Спробуй розказати будь-яку лічилочку нерідною для тебе мовою.

Pítsche, pítsche, pátsche,
bei Régen gibt es Mátsche,
Matsch, mátsche, das machy Dreck –
Hände wáschen! Du bist weg.

Піче, піче, паче!
Коли дощик плаче,
Скрізь грязюка – не пройти,
Мач, маче! Після дачі вимий руки!
Вийдеш ти!

Που 'ν 'το, που 'ν 'το το δαχτυλίδι;
Ψάξε, ψάξε δε θα το βρείς.
Δε θα το βρείς, δε θα το βρείς,
Το δαχτυλίδι που ζητείς.

– Де ж ти, де ж ти є, каблучко?
У чиї сховалась ручки?
– Ні, її ти не знайдеш,
Хоч півсвіту обійдеш!

ЩО ТАКЕ ЕКОЛОГІЯ. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

Усе, що нас оточує і не зроблене руками людини, – це природа. Людина теж є її частиною. У природі немає нічого зайвого і все взаємопов'язане. Їй потрібні й хижакі, й отруйні рослини, і красиві птахи, і дощ, і чисте повітря, і багато чого іншого. Аби не завдавати шкоди природі, людина придумала науку про те, як жити з нею в злагоді, не порушуючи її законів. Ця наука дістала назву ЕКОЛОГІЯ, що в перекладі з грецької мови означає «наука про дім».

Прочитай у ролях діалог короля-лева Муфаси зі своїм сином Сімбою. Згадай, з якого мультфільму взятий цей уривок?

– Дивися, Сімбо, усе, на що падає світло, – це наші володіння...

– І все це буде моїм?

– Усе-усе...

– А король може робити все, що схоче?

– О! Бути королем – це дещо більше, ніж робити все, що хочеш. Усе, що ти бачиш, пов'язане між собою й перебуває в рівновазі. Як король ти повинен підтримувати цю рівновагу й ставитися з повагою до всього живого – від крихітних мурах до швидких антилоп.

– Але хіба ми не їмо антилоп?

– Їмо, Сімбо, зараз я поясню: ми вмираємо, і з нашого тіла росте трава, а антилопи їдять траву. Так що всі ми пов'язані в цьому вічному колі життя.

Деякі люди вважають себе господарями природи, її королями. Які поради лева Муфаси їм би знадобилися?

Поміркуй уголос, які дії людини шкодять природі.

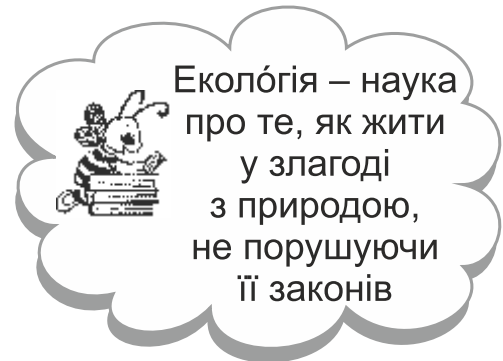
Розглянь малюнок на сторінках II–III кольорової вкладки й назви тварин і рослини, які ти знаєш. Як вони пов'язані між собою у «вічному колі життя»?

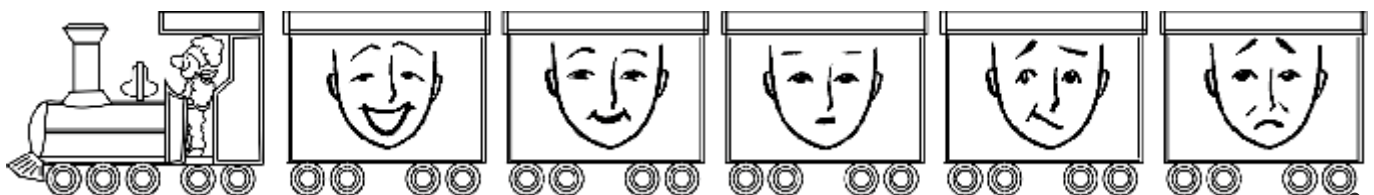
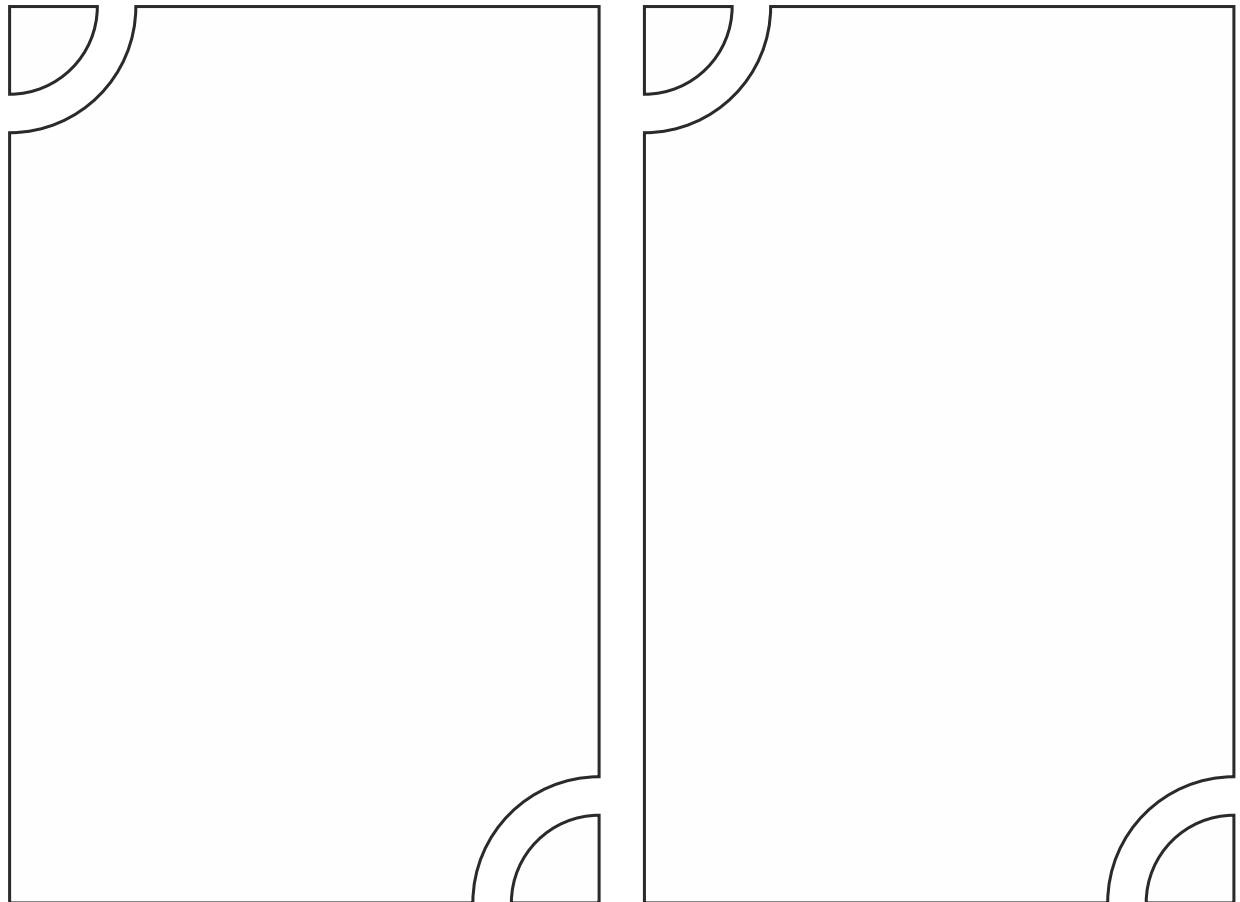
Прочитай разом із батьками вірш
Володимира Орлова «Лісова квітка»
в перекладі Ольги Тимохіної.

Якось весною
Пішов я у ліс
І пролісок звідти
Замерзлий приніс.
Він ріс там самотньо
В холодній землі.
Тепер він зігрівся
У хатнім теплі.
Але незабаром
Ця квітонька синя

Тужливо схилилась,
Прив'яла, змарніла.
Хоч зараз у лісі
Холодна земля,
Даремно я квітку
Приніс звідтіля,
Бо рідна земля
Їй миліша була
Від хати чужої
Й чужого тепла.

Намалюй лісову квіточку, яку ти знаєш, у вазі й на галявині. Розфарбуй ту квіточку, яка буде почуватися краще.

ЧОМУ ТРЕБА БЕРЕГТИ ПРИРОДУ

Прочитай разом із батьками вірш Володимира Орлова «Живий буквар» у перекладі Данила Кононенка. Розкажи, чого, на думку автора, нас учить природа.

Нас за всякої погоди
Учить МУДРОСТІ природа:
Вчать птахи нас СПІВУ,
Павучок – ТЕРПІННЯ.
Бджілки в полі повсякчас
ПРАЦЮВАТЬ навчають нас.
І у їхньому труді
Все по СПРАВЕДЛИВОСТІ.
Відображення в воді
Учить нас ПРАВДИВОСТІ.
Сніг навчає ЧИСТОТИ,

Ну а сонце – ДОБРОТИ,
Бо щодня, узимку й літом,
Нам тепло дарує й світло.
І за це не просить плати –
Навзамін йому щось дати.
Нам за всякої погоди
Треба вчитися в природі!
Нас дерева всіх порід –
Лісовий міцний нарід, –
Що гіллям увись сягають,
Жити в ДРУЖБІ навчають!

Роздивись уважно малюнок. Розкажи, чому з кожним роком на землі зникає багато рослин і тварин.

Прочитай вірш Степана Жупанина «Будемо природу берегти». Розкажи, як ти оберігаєш природу.

Я метелика не скривджу,
хай летить.
І ялинку не зрубаю, хай стоїть.
Не затопчу мурашинку,
хай повзе.
Не зламаю з дуба гілку,
хай росте.
Не впущу сміття у річку,
хай бурлить.
Із гнізда яйце не скину,
хай лежить.

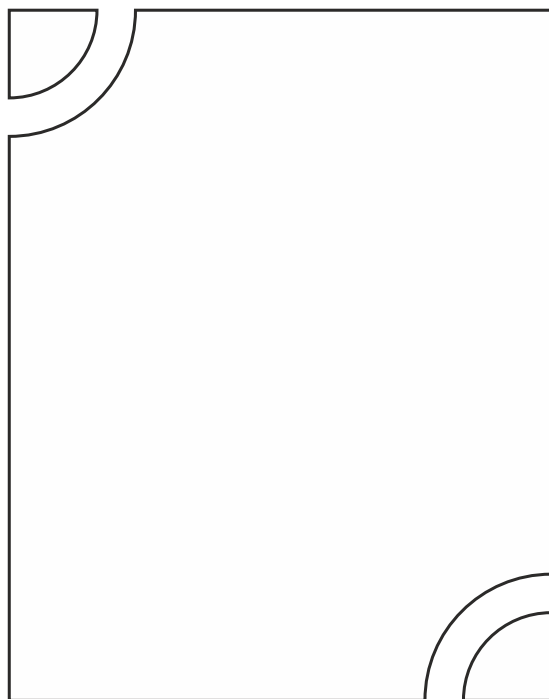
В джерело не пущу камінь,
нехай б'є.
В полі жито не столочу – це святе.
Верби посаджу в долині,
хай шумлять.
Зерен птахам кину взимку,
хай їдять.
Їсти дам прибуді-кішці.
А як ти?
Давай будемо природу берегти!

За малюнками склади правила поведінки в природі. Намагайся їх дотримуватися під час екскурсій та відпочинку в парку чи в лісі.

Вигадай інші знаки, які нагадають людям про необхідність захисту й збереження природи. Намалюй їх.

Прочитай уривок із вірша Богдана Лепкого. Розкажи, чи погоджуєшся ти з автором вірша. Ким ти відчуваєш себе в природі?

Все на землі, все треба
берегти –
І птаха, й звіра, і оту рослину.
Не чванься тим, що цар
природи ти,
Бо, врешті, ти її частина.

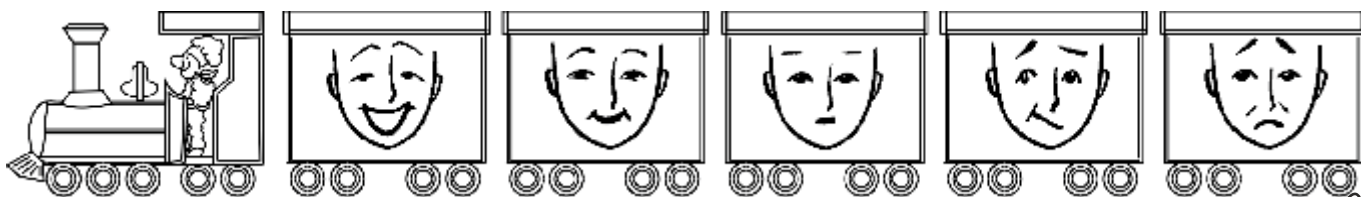
Природа – це
вода, повітря,
сонце, каміння,
рослини, тварини,
людина

Людина – частина природи. Для нашого здоров'я важливо, яку воду ми п'ємо, яким повітрям дихаємо, на якому ґрунті вирощуємо рослини, як користуємося природою для зміцнення здоров'я. У хворій природі не можна залишатися здоровим!

Візьми олівці таких кольорів, які ти найчастіше бачив/бачила у природі. Що б ти міг/могла намалювати кожним із них?

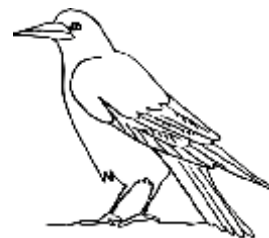
ДОПОМОГА ТВАРИНАМ УЗИМКУ

Розкажи, чому треба піклуватися про звірів і птахів.

Прочитай разом із учителем вірш Степана Жупанина «Птахи взимку».

Сумно скачуть пташечки по сніжкові,
Мліють, бідні, з голоду в дні зимові.
Не журіться, пташечки: зерна жменьку
Принесу увечері й пораненьку.

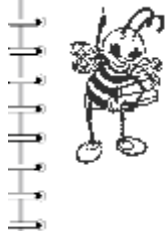
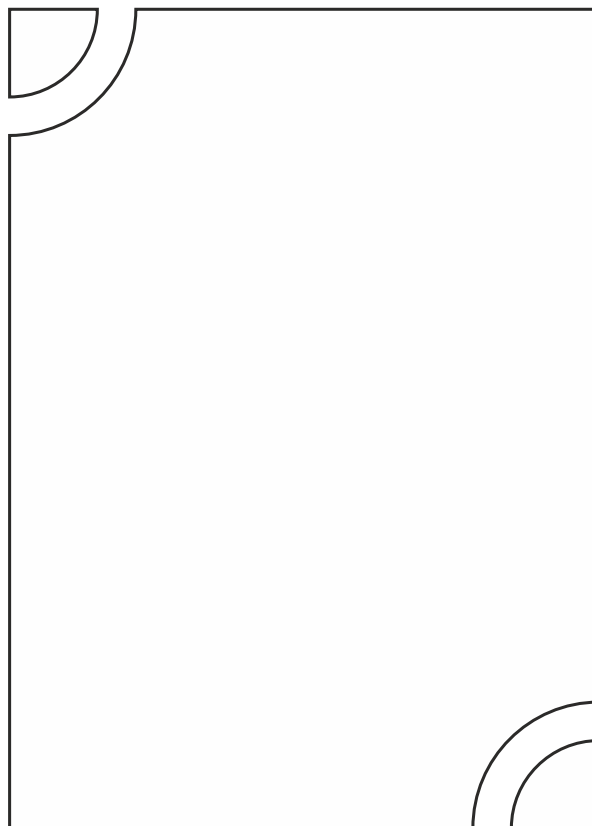

Прочитай вірш Петра Сиченка
«Годівниця».

По селу мете сніжниця.
Розгулялася зима.
У сусідів – годівниця,
А у нас її нема.
А навколо – наче вати
Хто накидав на дахи.
«Нумо, брате, працювати,
Щоб не гинули птахи!»
Узялися ми до діла, –
Праця нам не новина!
Аж рубанки засвистіли,
Аж запахла смолина!
Хай сніжниця, хай пороша –
Ми радіємо з Сашком:
Скоро буде в нас хороша
Годівниця під дашком.

Намалюй, які зимові будиночки,
годівниці для звірів чи птахів ти
бачив/бачила або робив/робила
власноруч.

Диких тварин узимку підгодовують різними овочами, гілочками та листям дерев, сіном, сіллю, які запасують заздалегідь. Допомога потрібна також у містах і селах тим тваринам, які не мають домівки. Для них створюються спеціальні ветеринарні пункти, приватні «готелі» та інше.

Розглянь, які годівниці ти можеш зробити власноруч або за допомогою дорослих. Можливо, ти сам/сама вигадась ще яку-небудь годівницю чи поїлку для птахів, використовуючи ті предмети, що зазвичай викидаєш у смітник, наприклад пластикові пляшки, картонні коробки тощо. Розкажи, яку годівницю ти хотів/хотіла би виготовити. Яким чином ти можеш ще допомогти тваринам узимку?

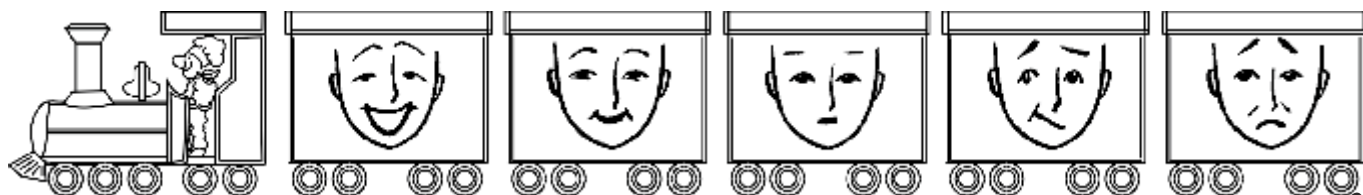

Прочитай разом із батьками вірш Лариси Левченко «Якщо допоможемо». Якщо вірш тобі сподобався, вивчи його напам'ять.

Холодно взимку зайчатам і білці,
Песику – в будці, в сараї – корівці.
Мерзнуть у котика лапки і вуха,
Мерзне ворона в лиху завірюху.
Горю зарадити можемо ми –
В будку Шаркові настелим соломи,
Зайчикові покладемо під кущик
Кілька морквинок, листочок капусти,
Теплу корівці поставим водичку,
Птицям насиплемо крихт в годівничку.
Як допоможемо дружно, малята, –
Виживуть взимку птахи і звірята.

- ☺ Допомагаючи взимку звірам і птахам, не забувай, що вони можуть бути небезпечними. Не підходь до них близько, особливо коли вони їдять, і не бери їх до рук. Якщо ти побачиш мертвого птаха, не намагайся його поховати, поклич дорослих.
- ☺ Із пізньої осені й до весни підгодовуй птахів зернятками, насінням, крихтами білого хліба, шматочками несолоного сала. Інший корм може їм нашкодити.
- ☺ Твого піклування й уваги потребують також тварини в зоопарку. Не забувай приходити взимку до них у гості і з дозволу працівників зоопарку їх підгодовувати.

ОДЯГ, ЯКИЙ НОСИЛИ НАШІ ПРАЩУРИ. НАЦІОНАЛЬНЕ ВБРАННЯ

Прочитай разом із учителем текст. Згадай, у яких мультфільмах або кінофільмах ти бачив/бачила, як одягалися прадавні люди.

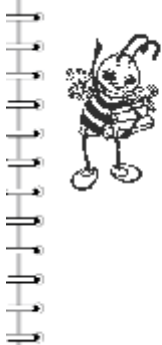
У давні часи люди почали носити одяг, аби зберегти тепло в холодну пору року й захиститися від палючого сонця, колючих рослин чи комах. Як одяг перші люди використовували шкури тварин, які просто напинали на плечі. З часом почали їх зшивати й навіть придумали ґудзики, а також різні прикраси, щоб виділитися й бути несхожими на інших. Потім вони навчилися виготовляти тканини. Одяг став вишуканішим, з'явилася мода носити те чи інше вбрання. За одягом люди могли більше дізнатися одне про одного та справити враження. Адже одяг підкреслював належність людини до якоїсь групи, її становище в ній, був віддзеркаленням звичаїв і вірувань народу.

Візьми клаптик тканини і роздивись його через збільшувальне скло. Поміркуй, хто переплів нитки на тканині?

Народ – мешканці країни чи велика група людей, об'єднаних загальним місцем проживання, мовою, культурою та назвою

Одяг буває верхнім і спіднім, літнім і зимовим, чоловічим і жіночим, дорослим і дитячим, повсякденним і святковим. Існує також спеціальний одяг – уніформа. Її носять для того, щоб було зручно виконувати певну роботу та щоб не забруднити своє власне вбрання (наприклад, одяг будівельників, пожежників), чи для того, щоб працівників легко було впізнати серед інших людей (наприклад, лікарів, поліцейських) тощо.

Розкажи, працівників яких професій ти бачив/бачила в уніформі?

Поміркуй уголос: як ти розумієш народну мудрість?

Не буває краси там, де нема чистоти.
Зустрічають за одягом, проводжають за розумом.
Не одяг прикрашає людину, а добрі справи.

Мода – поєднання смаків і поглядів, які поширені серед людей протягом недовгого часу, манера поведінки

Костюм – верхній одяг, який складається з декількох речей: спідниця чи штани, піджак чи жакет, жилетка тощо

Одяг – сукупність речей, якими покривають тіло

З'єднай стрілочкою питання з правильною відповіддю.

1. Який зимовий верхній одяг ти носиш?

БЛУЗКА
СОРОЧКА
КОФТА

ПАЛЬТО
ШУБА
КУРТКА

БЕЗРУКАВКА
ФУТБОЛКА
МАЙКА

2. Як відрізнити дорослий одяг від дитячого?

ЗА РОЗМІРОМ

ЗА КОЛЬОРОМ

ЗА МАТЕРІАЛОМ

3. Як відрізнити чоловічий піджак від жіночого?

ЗА РОЗМІРОМ

ЗА КОЛЬОРОМ

ЗА РОЗТАШУВАННЯМ ҐУДЗИКІВ

Відгадай загадки.

Удень з ногами, а вночі без ніг. (шодо)

Не вдягають їх хлоп'ята, мов принцеси в них дівчата. (внжу)

Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту – окремо. (ржавця)

Підемо однією дорогою – знайдемо дві дороги. Підемо двома – потрапимо на одну. (сороку одгати)

☺ Одяг повинен відповідати своєму призначенню, тому порадься з дорослими, що й коли одягати.

☺ Доведи батькам, що ти вже дорослий/доросла, – сам/сама наведи лад у своїй шафі. Склади речі так, щоб тобі зручно було ними користуватися й ти швидко міг/могла знаходити одяг, який хочеш одягнути.

☺ Чистити своє взуття треба після повернення з вулиці.

Національне вбрання показує культурну і релігійну приналежність, стать, вік і добробут людини, іноді може відображати її професію й особливості місця проживання

Культура – це все, що створено людиною

Пам'ятка – якась річ, будова, вітвір мистецтва та інше, що збереглися з давніх часів

Прочитай.

У різні часи в одній і тій самій країні люди носили різний одяг. Однак національне вбрання, створене багатьма поколіннями людей, не змінилося й до сьогодні. Будь-яке національне вбрання – цінна пам'ятка історії й культури. Воно розповідає про те, з яких груп людей або племен складався народ, хто були його сусіди, чим займалися люди, у що вірили. Сьогодні його одягають дуже рідко, здебільшого під час національного чи фольклорного свят.

З'ясуй, чи збереглося у твоїх близьких яке-небудь національне вбрання чи окремі його частини.

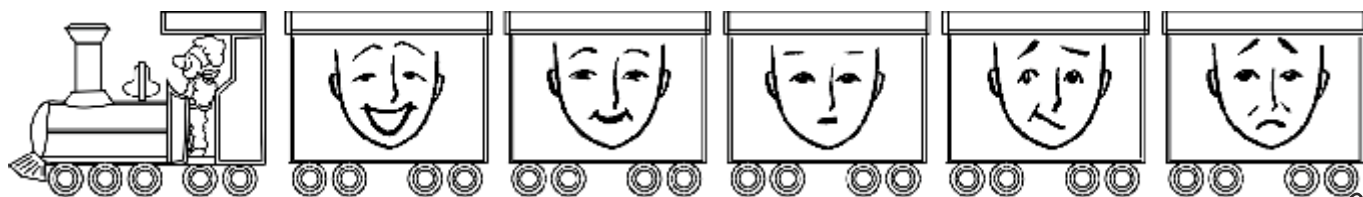
Намалюй головні убори, які носили твої бабусі й дідусі.

Розглянь малюнки на сторінках I і IV кольорової вкладки. Розмалюй національне вбрання українців і росіян Луганщини.

Розглянь на обкладинці зошита малюнки дітей у національних костюмах. Напиши самостійно або за допомогою батьків назви деталей їхнього одягу.

РОЗМАЇТТЯ КУЛЬТУР ЛУГАНЩИНИ. СВЯТА

Прочитай.

Життя було б нудним і нецікавим, якби люди не вигадали святá. Саме у святах найкраще віддзеркалюються традиції кожного народу, те, у що вірять люди, чим пишаються й захоплюються. Якісь свята люди почали святкувати дуже давно, деякі – нещодавно. Свята бувають різні:

- родинні – це ті, що святкуються членами тільки твоєї родини, родичами і близькими друзями;
- календарні – ті, що пов'язані із сезонними змінами у природі і господарською діяльністю людини;
- релігійні – ті, що пов'язані із вшануванням подій чи відомих людей, яких ще називають святими; у давнину – якихось сил чи об'єктів природи;
- державні – ті, що святкують усі мешканці будь-якої країни.

У різних куточках землі зовсім не схожі між собою люди можуть святкувати однакові свята, наприклад: початок календарного року – Новий рік, День матері та інші. Але є й такі свята, які святкуються тільки однією групою людей чи мешканцями тільки однієї країни, наприклад: твій день народження, Різдво Христове або День Незалежності.

Напиши назви свят, які ти знаєш. Укажи стрілочками, до якої групи належить кожне з них.

ДЕРЖАВНІ

КАЛЕНДАРНІ

РЕЛІГІЙНІ

СІМЕЙНІ

Свято – особливий, радісний день, що святкується на честь чи в пам'ять кого-небудь, чого-небудь

Релігія – погляди та уявлення, засновані на вірі в Бога; у давнину – віра в незрозуміле, у чудодійні сили природи та істот

Обряд, ритуал – суворо визначений порядок відзначення яких-небудь подій чи свят

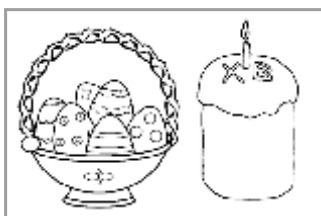
Звічай – загальноприйнятий порядок, правила поведінки, які здавна існують у громадському житті й побуті якого-небудь народу чи групи людей

Традиція – те, що успадковане від попередніх поколінь (ідеї, погляди, смаки, звичаї тощо) і передається нащадкам

З'єднай кольоровим олівцем чи ручкою назву свята й малюнок, що відповідає їй. Для цього тобі потрібно пройти заплутаними доріжками.

ВАРДАВАР

ВЕЛІКДЕНЬ

ВЕСАК

КУРБАН-БАЙРАМ

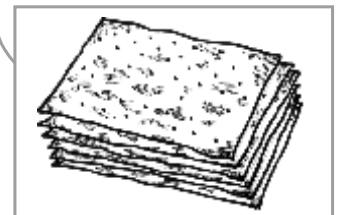
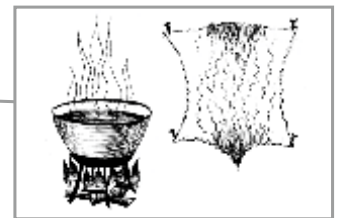
НОВРЇЗ

ПЕСАХ

РІЗДВО

ХАНУКА

ЧЮНЬ ЦЗЕ

Прочитай вірш Степана Жупанина «На Зелені свята». Розкажи, чи бачив/бачила ти коли-небудь це свято? Як ще називають це свято християни? Що під час нього відбувається? Розпитай батьків чи вчителя.

Запашного гілля
І букетів квітів
Наносили в дім свій
Невгамовні діти.
Зелені всілякій
Тут немає ліку,
Нею в світлій хаті
Встеляєм долівку.
Пахне цвітом липи,
Листям рути-м'яти...

Зеленню-красою
Край наш весь багатий.
З зеленню веселі
Йдуть шляхами люди,
Вірять: осінь щедра,
Урожайна буде,
Бо навколо літо
Сонячно розквітло.
Гарно скрізь по хатах
На Зелені свята.

Для жителів Луганщини – білорусів, болгар, вірмен, греків, корейців, поляків, росіян, українців, більшість із яких вірують в Ісуса Христа, тобто є християнами, – найбільшими святами є Різдво Христове та Великдень. У Великдень зазвичай дарують друзям, рідним і навіть незнайомим людям пасхальні яйця (крашанкі, писанкі) і паски. Різдво особливо люблять діти, тому що на це свято їм дарують подарунки. В українських селах у давнину діти та дорослі ходили по домівках та співали особливі пісні – колядки, славлячи народження Христа і бажаючи щастя та добробуту господарям. У мешканців краю, які сповідують релігію іудаїзм (євреїв, караїмів), головними святами є Песах (Пасха – свято звільнення євреїв від рабства та виходу з Єгипту) та Йом-Кіпур – свято очищення, під час якого усі постяться, згадують померлих, просять пробачення у близьких, роздають бідним їжу та гроші. У мусульман, до яких належать більшість азербайджанців, татар, туркменів, узбеків та ін., найважливішими релігійними святами є Уразá-Байра́м (свято закінчення посту) та Курба́н-Байра́м (свято жертвоприношення). У цей час згадують померлих, допомагають бідним, пригощають гостей та сусідів м'ясними стравами та солодощами.

Поміркуй, чи є щось спільне в традиціях святкування релігійних свят у різних людей.

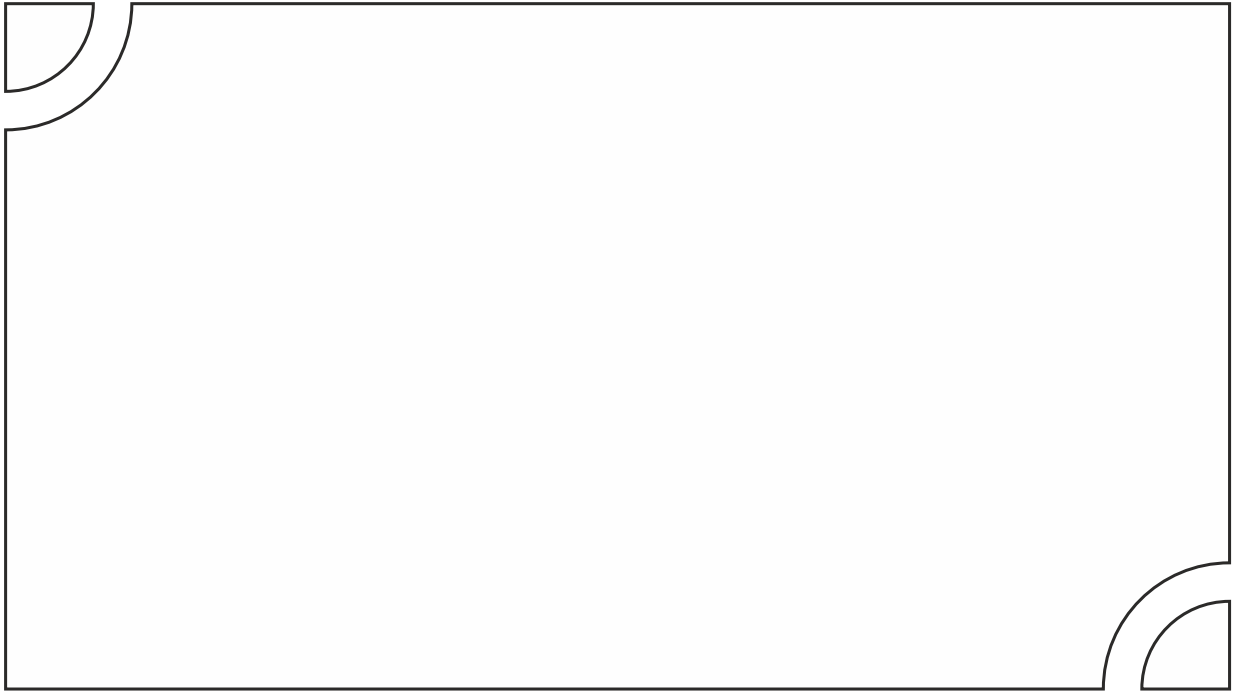

Напиши за допомогою своїх батьків, які релігійні чи календарні свята відзначаються у твоїй родині. Розкажи про те, як це відбувається.

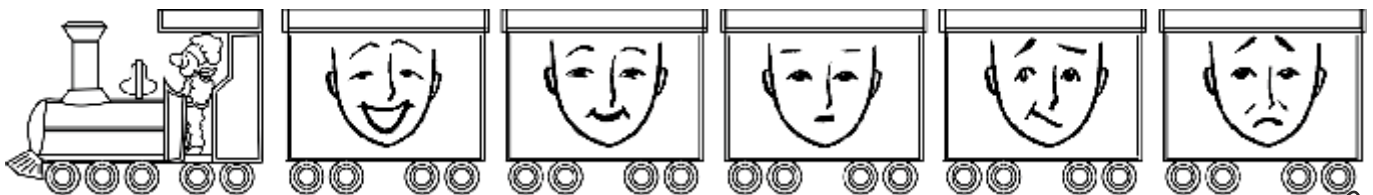

Намалюй чи приклей фотокартку будь-якого фрагмента релігійного свята, яке ти бачив/бачила, і розкажи про нього.

Якщо хтось із твоїх друзів чи сусідів запросив тебе в гості, щоб разом відсвяткувати яке-небудь релігійне свято, чемно подякуй і зроби таке:

- ☺ запитай у своїх батьків, а також у батьків чи близьких твого друга або подруги, чи згодні вони, щоб ти був/була присутній/присутня на цьому святі;
- ☺ поцікався, який одяг буде доречним, як вітають господарів чи інших гостей і що в цей день прийнято приносити в дім – які подарунки або частування;
- ☺ заздалегідь розпитай, як зазвичай відбувається свято в родині твого друга/подруги, які ритуали виконують господарі й гості, бо тобі треба знати, як правильно поводитися, щоб не образити людей навколо;
- ☺ якими б незрозумілими чи навіть дивними не здавалися тобі релігійні традиції твоїх друзів/подруг і сусідів, ні в якому разі не смійся й не висловлюйся про них нешанобливо, адже цим ти можеш дуже образити людей, які відкрили перед тобою не тільки двері свого дому, а й своє серце.

КАЛЕНДАРНИЙ ФОЛЬКЛОР ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА ЛУГАНЩИНІ

Календарний фольклор – усна народна творчість, у якій віддзеркалилися різні види господарської діяльності людини й знання людей про сезонні зміни в природі

Колядка – обрядова пісня, яку співають на Різдвяні свята

Щедрівка – обрядова пісня, яку співають напередодні Нового року

Прочитай колядки та щедрівки.

Сійся, родися, жито, пшениця,
Горох, сочевіця і всяка пашніця.
Щоб на майбутній рік
Було більше, ніж торік.
Щоб всього було доволі
І в коморі, і на полі.
Сію, вію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю!
(Український фольклор)

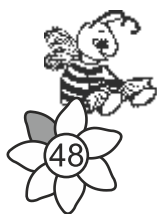
Лемки – група українців, які переселилися на Луганщину з Карпат, мають свої особливі культурні традиції і говірку

Вінчую вам, ґаздо, вінчую, вінчую,
Бо на вашім цепу калачики чую!
Вінчую вам, ґаздо, і вашу ґаздиню,
Най она отворит з дукатами скриню!
Вінчую вам, ґаздо, і ваши діточки,
Може, нам подате погар паліночки!
Погар паліночки і злоти оріхи,
А же бисте мали щестя повни міхи!
(Фольклор лемків)

Коляда пришла,
Рожество принесла!
Дай вам счастья в новый год!
Во дворе – приплод,
На поле – природ:
Жито, пшеницу,
всякую пашницу!
(Російський фольклор)

Згадай, під час яких свят діти ходять по домівках і співають колядки й щедрівки. Чи знаєш ти ще які-небудь колядки або щедрівки? А твої батьки?

Якщо твої батьки коли-небудь колядували чи щедрували, попроси їх записати вірш чи пісню, які вони виконували.

Прочитай разом із учителем білоруську щедрівку та фрагмент «Колядки дзвонів» («Carol of the Bells») Пітера Вільховського – англomовний варіант відомого українського «Щедрика» Миколи Леонтовича. Спробуй передати зміст цих творів своєю рідною мовою.

Добры вечар таму, хто ў етым даму.
Добры вечар добрым людзям!
А ў етым даму сам пан гаспадар,
Сам пан гаспадар да й на покуце,
Да й на покуце ўвесь у золаце,
Ой каля яго да й жана яго,
Ой каля яе дзетачкі яе,
Шчодры вечар добрым людзям!
(Білоруський фольклор)

Shchedryk, shchedryk,
a shchedrivka,
A little swallow flew
And started to twitter,
To summon the master:
"Come out, come out, o master
Look at the sheep pen,
There the ewes are nestling
And the lambkin have been born".

Люди завжди з нетерпінням очікували пробудження природи від зимового сну й приходу весни. Наші предки вважали, що весна – це красива, дуже багата й щедра на дарунки дівчина. Щоб вона скоріше прийшла, люди спалювали зображення зими, випікали млинці – символи сонця, робили з тіста пташечок – жайворонків чи куликів. З ними люди піднімалися на пагорби, дахи будинків і запрошували, закликали весну піснями – веснянками. У різних куточках нашої країни їх називають по-своєму: гаїлки, гаївки, маївки, магівки, риндзівки, рогульки.

Намалюй, якою у твоїй уяві постає дівчина-Весна.

Відгадай загадки. Якщо хочеш, разом із батьками склади і запиши свою загадку про весну.

Де вона проходить – там травиця сходить, квіти розцвітають, пташечки співають.
(Весна)

Старий дід мости помостив, прийшла молода – мости рознесла.
(Мороз і весна)

Прочитай весняні народні прикмети. Які ще прикмети ти знаєш?

Високо і швидко пливуть у небі хмари – на гарну погоду.
Побачив шпака у дворі – знай: весна на порі.

Прочитай разом із учителем чи батьками веснянки різних людей, що живуть на Луганщині. Розкажи, як ти розумієш веснянки, які почув білоруською і російською мовами. Що є спільного в усіх веснянках? Якщо яка-небудь з веснянок тобі сподобалася – вивчи її напам'ять.

Ты, пчо́лчка я́рая, ды вы́лець за мора́,
Ты вы́неси ключы́ки, ключы́ки заляты́я,
Адамкні лёцечка, лёта це́плае,
Замкні зіманьку, зіму сцюдзёную,
Ой ля́ло, ля́ло, зіму сцюдзёную.
(Білоруський фольклор)

Ой минула вже зима,
Снігу-льоду вже нема...
Прилетіли журавлі й соловеечки малі...
Лугом квіти вже цвітуть,
Вівці травку вже пасуть...
Всі веснянку співаймо,
Весну красну вітаймо!
(Український фольклор)

Синички-сестрички,
Чечётки-тётки,
Куличкі-мужички,
Скворцы-молодцы!
Из-за моря к нам летите,
Весну красную несите:
С шёлковою травой,
С жемчужною росой,
С тёплым солнышком,
С пшеничным зёрнышком!
(Російський фольклор)

Запитай у своїх близьких, як вони святкували прихід весни. Які пісні співали твої бабусі під час весняних свят? Чи випікали на весняні свята який-небудь незвичайний хліб або печиво?

Вивчи приспиви і пограй зі своїми однокласниками/однокласницями в народні хороводні ігри, у які зазвичай грали діти та молодь навесні, – українську «Подоляночка» та російську «Золоті ворота».

ПОДОЛЯНОЧКА

Десь тут була подоляночка,
Десь тут була молодесенька.
Тут вона стала, до землі припала,
Личка не вмивала, бо води не мала.
Ой встань, устань, подоляночко,
Умий личко, як ту скляночку,
Та візьмися в боки, покажи нам скоки,
Скачи до гаю, бери сестру скраю!

ЗОЛОТЫЕ ВОРОТА

Идёт матушка-Весна,
Отворяй-ка ворота.
Первый Март пришёл,
Белый снег сошёл.
А за ним и Апрель,
Отворил окно и дверь.
А уж как пришёл Май,
Солнце в терем приглашай!

Зроби пташечку з паперу за допомогою ножиць чи без них.

Прочитай разом із учителем чи батьками народні заклички різними мовами.
Підкресли «помічників» Весни, яких викликали люди.

Пташок викликаю
З теплого краю:
– Летить, соловейки,
На нашу земельку!
Спішіть, ластівоньки,
Пасти корівоньки!

Вийди, вийди, сонечко,
На широке полечко,
На наше подвір'ячко,
На бабине зіллячко.
Там дід косить,
Сонця просить,
Хмару розбиває,
Сонця добуває.
Бий, дзвоне, бий!
Хмару розбий!

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В череп'янім горщику.
Тобі каша, а нам борщ,
Щоб густіший падав дощ!

Солнышко-ядрышко,
Высвети, выгляни!
Воробьи чирикают,
Весну-красну кликают,
Со стрехи капели,
Кулики прилетели!

Выйди, радуга-дуга,
На зеленые луга
Своим концом,
Золотым венцом!

Ой вітре,
вітроньку,
Прижени
хмароньку,
Полий теплим
дощиком,
Встели землю
килимком.

Пеперуда ляда,
Изъ вода са мяда,
Дай ми, Боже,
даждеца,
Да ми роди житу,
Житу и пшеничка,
И лятна рачичка!

Намалюй «помічників» Весни, які тобі сподобалися найбільше.

Вигадай і розкажи яку-небудь весняну закличку своєю рідною мовою.

Напиши, що ти сам/сама очікуєш від приходу весни.

Прочитай вірш В. Волос «Ластівка».
Що дарує літо природі навколо тебе?
Чи подобається тобі літо? Чому?

ЛАСТІВКА

В небі ластівка літає,
Всім про літо сповіщає:
Бджілкам-трудівницям –
Що розквітла медуниця,
Сойці і синиці –
В лісі визріли суниці!
Жабкам-скрекотушкам,
Гарним чепурушкам, –
Що з листків латаття
Можна шити плаття,
А з зеленої травички
Можна плести черевички.
В небі ластівка літає,
Всім про літо сповіщає!

Прочитай із учителем чи батьками вірш Марії Чепурної «Прикмети літа». Які з прикмет тобі вже знайомі?

ПРИКМЕТИ ЛІТА

Ластівки літають
Над водою низько,
Хвилі розбивають –
Значить, дощик близько.
Мов червоні квіти
Хмари в небі синім,
Значить, завтра, діти,
Буде вітер сильний.
А як льону річка
В полі засиніла,
Знайте, що суничка
У гаю дозріла.

Розпитай своїх близьких і запиши з їхньою допомогою прислів'я чи прикмету про літо своєю рідною мовою.

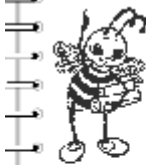
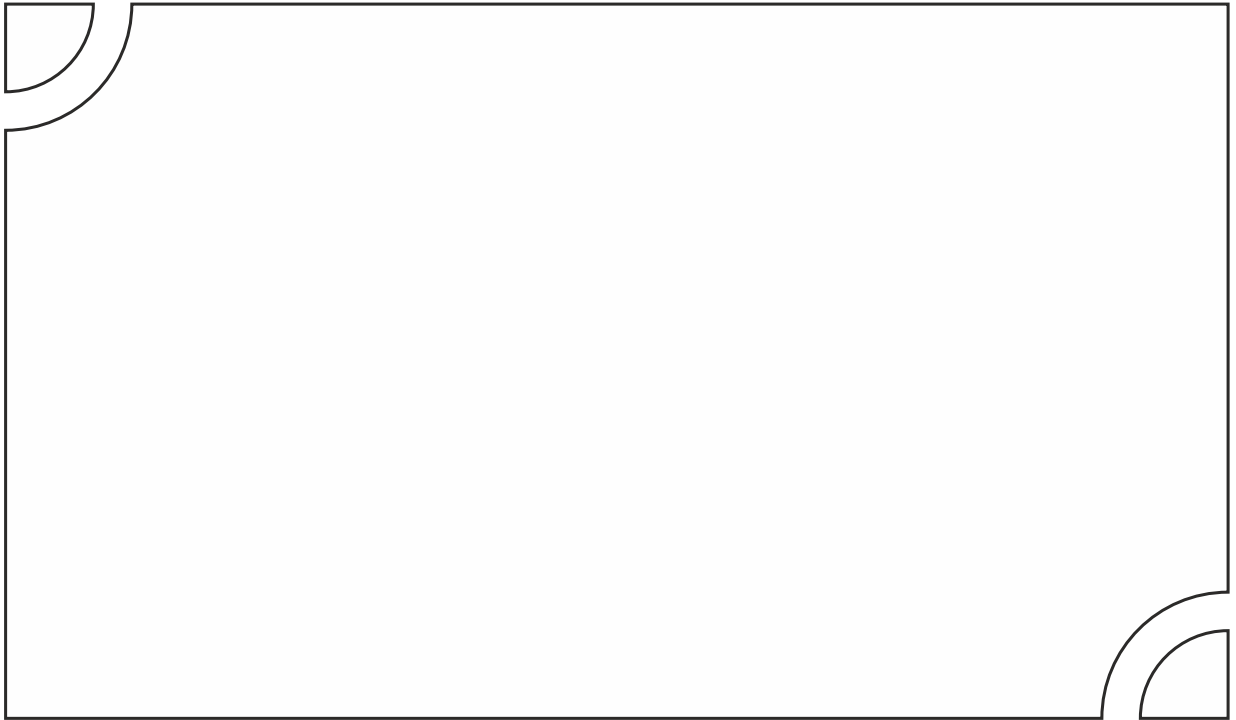

Прочитай пісню, що співають під час свята Івана Купайла.
До кого звертаються люди?

– Купайло, Купайло! Де ти зимувало?
– Зимувало в лісі, ночувало в стрісі,
Зимувало в пір'ячку, літувало в зіллячку. –
Наше Купайло з верби, з верби,
А ти, Іване, прийди, прийди.
А як не прийдеш доріжкою,
То привезем теліжкою.

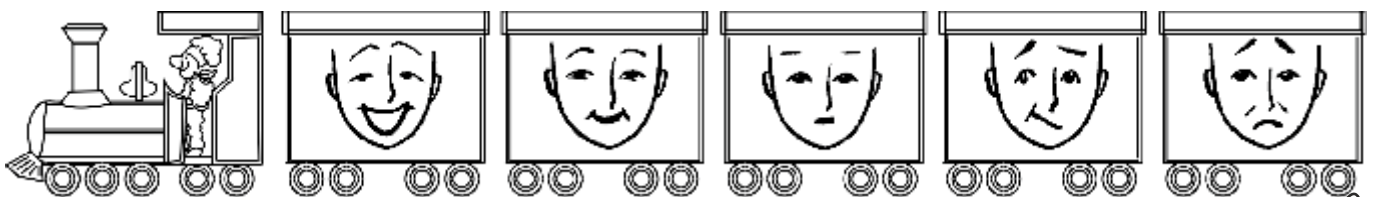

Яким ти уявляєш Купайла? Намалюй.

Влітку, в ніч із 6 на 7 липня, білоруси, росіяни та українці раніше відзначали свято Купала, яке збігається із християнським святом Різдва святого Іоанна (Івана) Хрестителя. Тому тепер народне свято часто називають Івана Купала. У це свято на світанку купалися в росі, збирали лікарські рослини, плели вінки з квітів, а ввечері запалювали вогнища, співали особливі пісні, водили хороводи, стрибали через вогонь. Дівчата ввечері кидали вінки в річку, ворожачи про заміжжя. Греки також святкували день Святого Іоанна, тільки називали його «Ай-Янь». У це свято всі жінки та дівчата робили букетики, складали їх ввечері у діжку з водою і залишали під місяцем на всю ніч. Вранці вони врочисто відкривали діжку та співали особливі коротенькі пісеньки «мане», або «манедес», у яких начебто містилося пророкування майбутнього. Потім усі занурювали свої букетики у воду і бризкали одна на одну, бажаючи щастя та благополуччя. Традиція співати подібні пісні під час весняно-літніх свят існує і в татар. А от традиція оббризкувати одне одного водою є у вірмен, які теж здавна мешкають на Луганщині. Це відбувається влітку під час загальновірменського свята Вардавар.

РОЗМАЇТТЯ СТРАВ ЛУГАНЩИНИ. ВЧИМОСЯ ГОТУВАТИ УЛЮБЛЕНУ СТРАВУ

Кухня –

- 1) приміщення з вогнищем, плитою чи піччю, де готують їжу;
- 2) харчування, підбір страв, прийнятих у якійсь родині, спільноті, країні

Страва –

- яка-небудь готова їжа, наприклад, суп – перша страва обіду, плов – друга страва тощо

Рецепт –

- 1) склад продуктів і спосіб приготування з них якої-небудь страви;
- 2) рекомендації лікаря щодо складу ліків і способу їхнього вживання хворим

- Меню – підбір різноманітних страв, а також аркуш з їхнім переліком

Відгадай загадку.

Холодильник похвалився, що на дім перетворився, де смачна і свіжа проживає... (еж!)

Для чого ми харчуємося? Для того, щоб жити й одержувати необхідну енергію. Колись людей задовольняли вирите із землі коріння, різноманітні плоди і спечений у попелі шматок м'яса. Поступово харчування людей ставало різноманітнішим завдяки новим продуктам, їхньому поєднанню та засобам обробки. З'явився кухонний посуд, різноманітні печі. З покоління в покоління передавалися навички приготування їжі, накопичувались і зберігались рецепти улюблених страв. Так формувалися традиції національної кухні. Але жодна кухня не може розвиватися окремо, сама по собі. Спілкуючись зі своїми сусідами, люди знайомилися з рецептами їхніх смачних страв, збагачували свою кухню новими ідеями. Тому в різних національних кухнях можна зустріти схожі страви. Наприклад, картопляні млинці, які в українців називаються дерунами, у білорусів – драніками, у чехів – брамборáками. Часто у приготування страв своїх сусідів люди привносять щось своє, особливе. Так, готуючи усім відомі голубці, білоруси, євреї, росіяни, українці загортають м'ясний фарш у листя свіжої капусти, а поляки – кислої. Болгари, вірмени, греки, кримські татари і молдовани взагалі використовують для цього виноградне листя. Цікаво, що болгарська страва «зелеві сарми», єврейська – «холішкес», польська – «голабкі», румунська – «сармале», словацька і чеська – «голубки» в українців називається

Серед улюблених страв жителів Луганщини найчастіше згадуються борщ, вареники, голубці, котлети, курка, пельмені, печеня і пироги або торти, піца, піріжки, плов, риба, салати, сало, супи, товчена картопля, тушковане м'ясо, холодець і шашлик. А які страви подобаються тобі і чому?

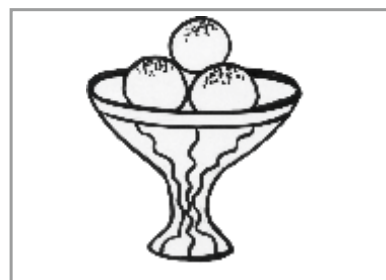
Постав позначку поряд із тією стравою, яку ти вже куштував. Виділи знаком оклику або розфарбуй ту страву, яка тобі дуже сподобалася. Розкажи про неї.

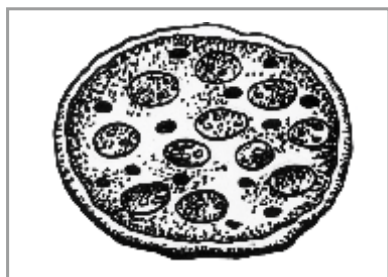
Каша

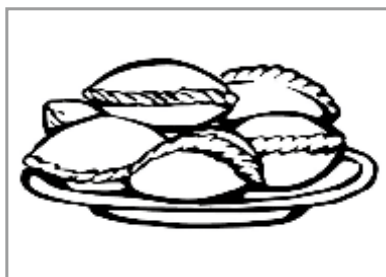
Млинці

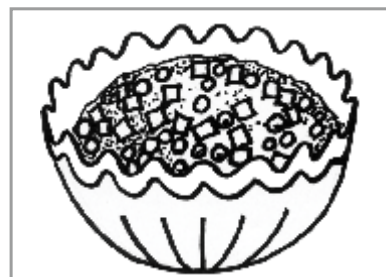
Морозиво

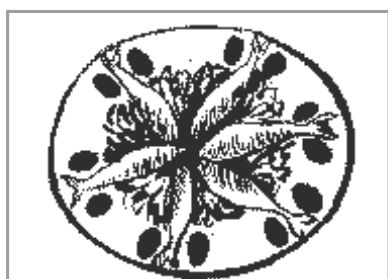
Піца

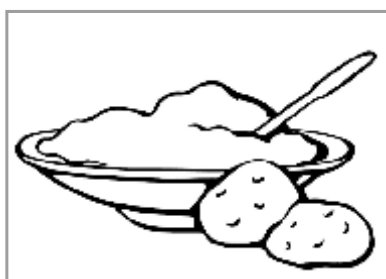
Піріжки

Салат «Олів'є»

Смажена риба

Товчена картопля

Фаршировані овочі

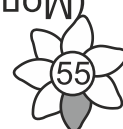
Відгадай загадки Галини Демченко та Юлі Турчиної.

Місили-місили, ліпили-ліпили,
А тоді – щип та в окріп!
А вже наостанку –
В масло та в сметанку.
Хто зуміє відгадати,
Того будем частувати.

(Вареники)

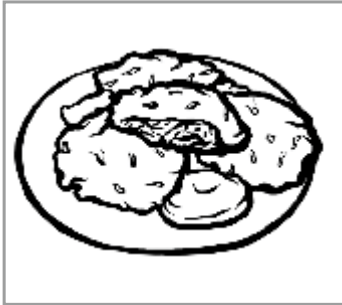
На сметану, масло, сир
Нам воно згодиться.
І корисне, і смачне,
Тече, як водиця.
Колір в нього наче сніг,
Пригощу ним вас усіх!

(Молоко)

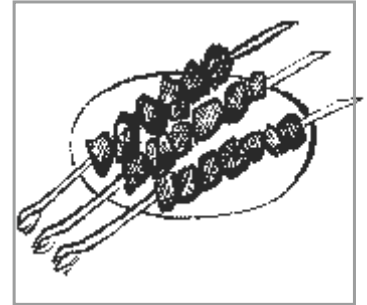
Візьми кольорові олівці та з'єднай малюнок національної страви з відповідною назвою кухні.

Колдуні (драники з начинкою)

Вареники з вишнями та сметаною

Хорова́ц (шашлик)

Хачапу́рі

АЗЕРБАЙДЖА́НСЬКА

БІЛОРУ́СЬКА КУХНЯ

ВІРМЕ́НСЬКА КУХНЯ

ГРУЗІ́НСЬКА КУХНЯ

ЄВРЕ́ЙСЬКА КУХНЯ

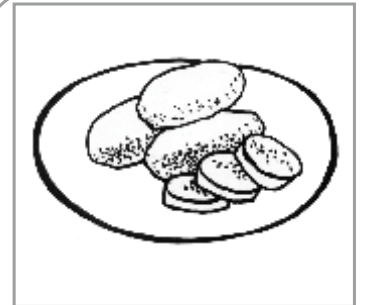
НІМЕ́ЦЬКА КУХНЯ

ПО́ЛЬСЬКА КУХНЯ

РОСІ́ЙСЬКА КУХНЯ

ТАТА́РСЬКА КУХНЯ

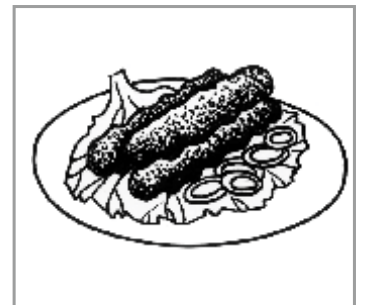
УКРАЇ́НСЬКА КУХНЯ

Зра́зи

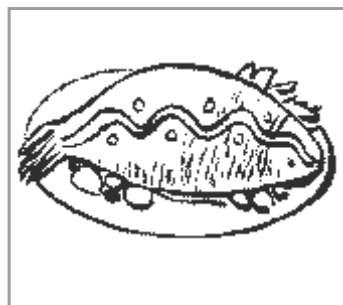
Сосиски з тушко-ваною капустою

Люля-кеба́б (м'ясна котлета на грилі)

Біляші (перемячі)

Фарширована риба

Пельме́ні

Напиши друкованими літерами, які страви люблять готувати у твоїй родині.

З'ясуй, які страви люблять готувати в родинях однокласників/однокласниць. Познач серед написаних тобою страв ті, які зустрічаються й у них.

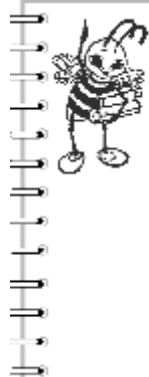

Дізнайся у дорослих рецепт твоєї улюбленої страви. Щоб ти нічого не забув/забула, постав такі запитання:

- 1) Яка назва страви? 2) Які продукти необхідні для її приготування?
- 3) Який посуд використовують? 4) Як готують твою улюблену страву?

Борщ – одна з найпопулярніших страв. У давнину в Україні існувало три різновиди борщу. Перший – червоний – готували з капустою, морквою, буряком, петрушкою, пізніше – з картоплею. У святкові чи недільні дні борщ варили на м'ясній юшці, у будень – затовкували або засмажували салом із часником та цибулею. Другий різновид борщу – щавлевий, зелений, або весняний, – варили з молодим щавлем, кропивою, листям городнього буряка, засмажуючи юшку круто звареним яйцем і сметаною. Третій різновид борщу – так званий холодник – готували лише влітку. Молодий городній буряк варили, різали соломкою, заправляли квасом, сироваткою, додавали зелень петрушки, кропу, цибулі, часнику, по можливості круто зварене яйце. Це був сирий борщ, оскільки варили лише буряк (та й то окремо). Їли охолодженим, нерідко з вареною картоплею замість хліба.

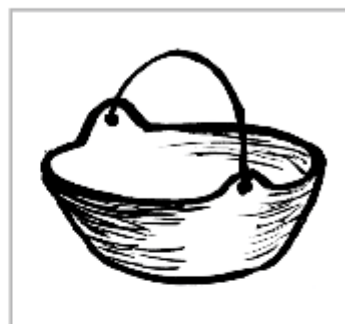
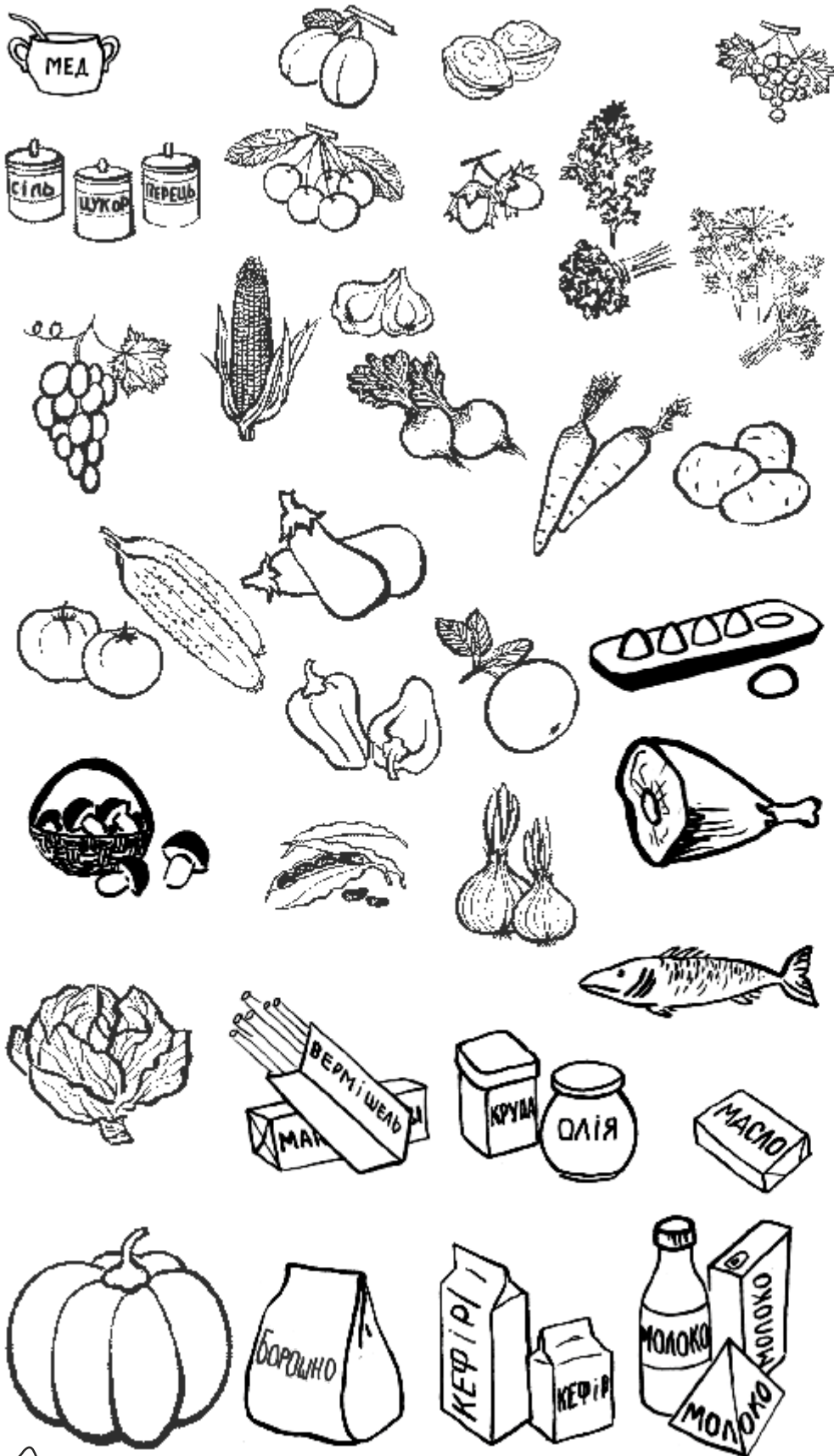
Ми із задоволенням смакуємо борщ і щі, вареники та пельмені, голубці й млинці, фаршировану рибу й запеченого коропа, навіть не здогадуєшся, що всі ці страви принесли на Луганщину представники різних культур. Сучасну місцеву кухню також збагатили австрійські струдлі, які, до речі, нас навчили готувати євреї; азербайджанський люлякебаб, вірменський шашлик, грецькі чебуреки, грузинське хачапурі, єврейський форшмак, італійська піца, узбецький плов, японські суші та ін. І сьогодні всі жителі Луганщини, незалежно від національності і країни походження, залюбки смакують ці страви.

Придумай і запиши загадку про свою улюблену страву. Загадай її друзям.

Обери праворуч посуд, який тобі знадобиться для приготування улюбленої страви, і розфарбуй його. Знайди ліворуч потрібні продукти. З'єднай їх стрілочками з розмальованим посудом. Якщо для приготування страви тобі не вистачає яких-небудь продуктів, домалюй їх.

Розкажи рецепт твоєї улюбленої страви однокласникам/однокласницям.

Склади меню святкового столу, щоб відзначити свій день народження з друзями та подругами.

Салати

Перша страва

Друга страва

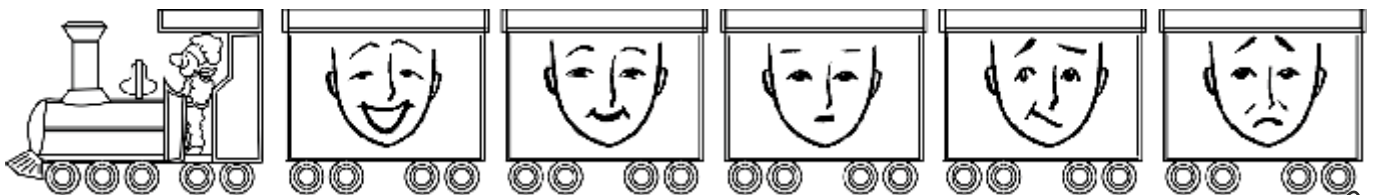
Напої

Солодоці

Запрошуючи в гості друзів і подруг, обов'язково поміркуй про те, чим ти збираєшся їх пригощати. Можливо, не всі ті страви, які подобаються тобі, сподобаються й твоїм гостям. Наприклад, деякі люди не вживають м'ясні страви, а тільки овочеві. Є діти, які не вживають мед, шоколад чи інші солодоці – адже іноді ці продукти можуть викликати алергію.

Тактовно дізнайся, які продукти, страви не їдять твої гості. Заздалегідь склади меню свого святкового столу так, щоб ти сам/сама і кожен/кожна із запрошених змогли знайти собі страву за смаком і почувалися комфортно.

РЕМЕСЛА ТА РІЗНІ ВИДИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Прочитай вірш «Хочу навчитися»
Нузета Умерова в поетичному перекладі
Ольги Тимохіної.

Я різних ремесел бажаю навчитися:
Як стану дорослим – усе знадобиться.
Кладе муляр цеглу щільно й рівненько –
Помалу зростає будинок гарненький.
А пекар із тіста в гарячій печі
Пече корова́й і смачні калачі.
Майстрів на Землі поважають усюди.
В руках гончаря́ глина глечиком буде.
Гуляє коса в косаря́ на покосі,
Комба́йнёр пшеницю стриже, мов волосся.
Кова́ль із вогню здобуває секрети –
Сокири кує, лемеші та браслєти.
Краве́ць кроїть-шиє цілісінькі дні,
Щоб я шикував у новому вбранні...
Я різних ремесел бажаю навчитися:
Як стану дорослим – усе знадобиться.

Ремесло –
праця,
яка потребує
спеціальних навичок
для виготовлення
яких-небудь виробів
уручну; заняття,
професія

Орна́мент –
візерунок,
прикраса
на будь-якому
предметі

Відгадай, хто з ремісників виготовляв і продавав ці вироби?

БО́НДАР

Хліб, булки

ГО́НЧА́Р

Прикраси

КОВА́ЛЬ

Хутрянні вироби

КУШНІ́Р

Одяг

ПЕ́КАР

Дерев'яні бочки й діжки

КРАВЕ́ЦЬ

Залізні цвяхи, серпі

СТО́ЛЯР

Горщики, тарілки, черепіцю

ЮВЕЛІ́Р

Паркет, гарні меблі

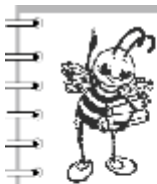
Прочитай приспів до народної гри «Шевчик». Подивись на себе: який ще одяг та взуття ти носиш? Як ти гадаєш, робітники яких професій його виготовляють?

А чи бачив ти, як шевчик шкуру у воді мочить?
 Ой так, братику, так, шкуру у воді мочить.
 А чи бачив ти, як шевчик шкуру натягає?
 Ой так, братику, так, шкуру натягає.
 А чи бачив ти, як шевчик черевики шиє?
 Ой так, братику, так, черевики шиє.
 А чи бачив ти, як шевчик гвіздки забиває?
 Ой так, братику, так, гвіздки забиває.
 А чи бачив ти, як шевчик у свято танцює?
 Ой так, братику, так, у свято танцює.

Запам'ятай приспів і пограй з однокласниками й однокласницями в народні ігри «Бондар» і «Шевчик».

Бондарю, бондарю, Що ти робиш? Стружу, стружу дошку На дубову бочку. Дощечки збираю, Бочку складаю. Бочку я складаю, Обруч набиваю.	Вистругую чопочки Затикати дірочки. Бочку вже кінчаю, Води наливаю. Бондарю, бондарю, В боки візьмися І в таночку, бондарю, Хоч раз обкрутися.
--	---

Здавна на Луганщині були добре розвинені різноманітні ремесла, і про талановитих майстрів знали далеко за межами краю. Таємниці майстерності передавалися від батька до сина – так утворювалися династії ремісників. Поступово виникали групи людей, які були найкращими в якому-небудь ремеслі. Наприклад, вірмени й греки вважалися в Україні найкращими мулярами, пекарями, перукарями, продавцями різноманітного краму. Євреї відомі як найкращі кравці, кожум'яки, кушніри, чоботарі, ювеліри і торгівці. Українці уславили себе глиняними виробами, вишитими рушниками, тканими килимами, сорочками. Особливо цінувалися вироблені луганськими гончарями горщики, миски, макітри, борщівники, кашники, глечики, іграшки, свистульки. Їх виготовляли майстри сіл Євсуг, Макарів Яр, хутора Брусівка. Відомими були вироби ромів-ковалів: зброя для козаків та різноманітні речі господарського призначення (сокири, ножі, молотки, лопати, сапи, лемеші, цвяхи, замки, залізні ворота й огорожі, підкови, стремена тощо). На ярмарках можна було придбати вироби майстрів лозоплетіння: кошики, посуд, меблі. Серед росіян багато було вправних теслярів. Майстри, що займалися однією професією, утворювали спільноту – цех, вони селилися і працювали в одному районі.

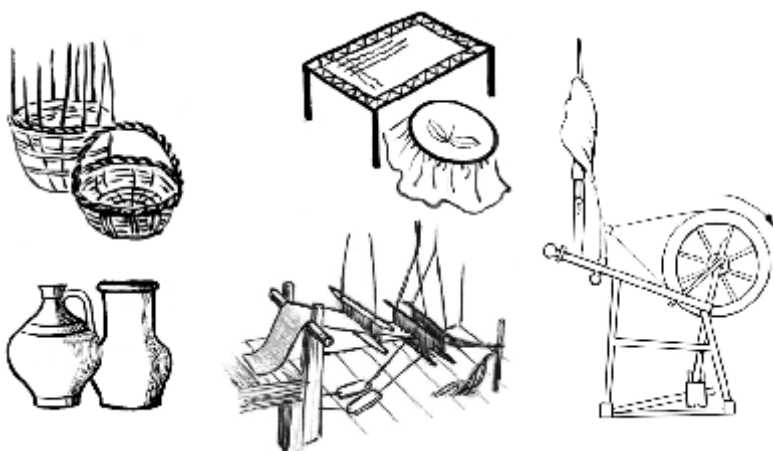
З'єднай малюнки з відповідною назвою ремесла.

Вишивка

Гончарство

Плетіння з лози

Прядіння й ткацтво

Прочитай разом із батьками. Підкресли ті види декоративно-прикладного мистецтва, з якими ти вже був/була знайомий/знайома.

Декоративно-прикладне мистецтво – створення художніх виробів, необхідних у житті людини, чи художня обробка різноманітних предметів: посуду, меблів, знарядь праці, засобів пересування, одягу, іграшок тощо. Започатковане в сиву давнину, декоративно-прикладне мистецтво стало однією з важливих галузей народної творчості. Його історія пов'язана з художнім ремеслом, художньою промисловістю, з діяльністю художників і народних майстрів. Існують такі основні види декоративно-прикладного мистецтва: батик, гобелен, мереживо, вишивка, в'язання, макраме, художнє різьблення (по каменю, по дереву, по кістці), кераміка, ювелірне мистецтво (виготовлення прикрас), художня обробка шкіри, художнє кування, пірографія (випалювання по дереву, шкірі, тканині). При обробці матеріалів (метал, дерево, вироби з глини, скло, тканина тощо) в декоративно-прикладному мистецтві використовуються лиття, кування, карбування, різьблення, розпис, інкрустація, вишивка тощо. Вироби декоративно-прикладного мистецтва оточують людину з народження. Вони прикрашають її життя й роблять його затишнішим.

Напиши, які вироби декоративно-прикладного мистецтва можуть створювати твої близькі або ти сам.

Поміркуй уголос, як ти розумієш ці прислів'я.

У кого ремесло – у того і хліб у кишені. (Грецьке)
Ремесло пити-їсти не просить, а само годує. (Російське)
Праця людину годує, а лень – марнує. (Українське)

Лиття – виготовлення виробів шляхом виливання розплавленого матеріалу (металу, пластику, скла) в різноманітні форми

Інкрустація – прикраси з коштовного матеріалу, врізані в дерев'яні, кістяні, металеві чи кам'яні вироби

Карбування – зображення, візерунки, вибиті на металевих виробах

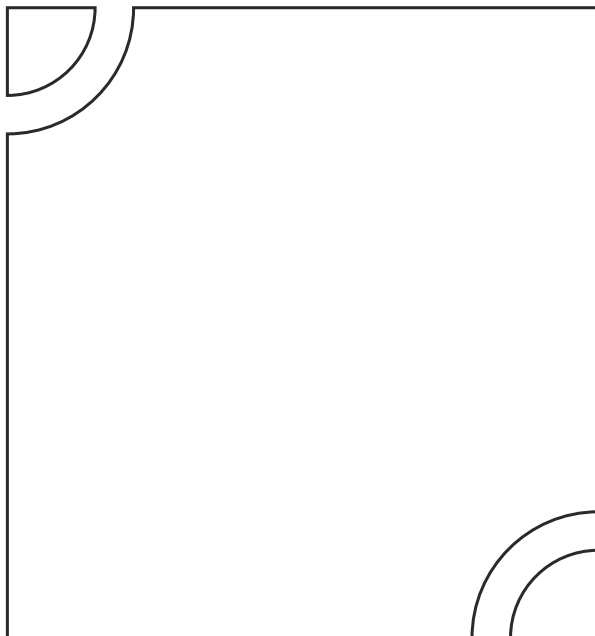

Прочитай уривок із вірша відомого українського письменника Павла Глазового «Як цей майстер зветься?».

Земля наша чудесними майстрами багата.
Всіх одразу полічити не можна, малята.
Майстром зветься той, у кого руки дуже вмілі.
Є у нас майстри чудові у кожному ділі.
Підростете і ви колись, вивчите науки –
І будете також мати золотії руки.
Пишатися буде вами Україна кохана.
Розумному та вмілому – від людей пошана.

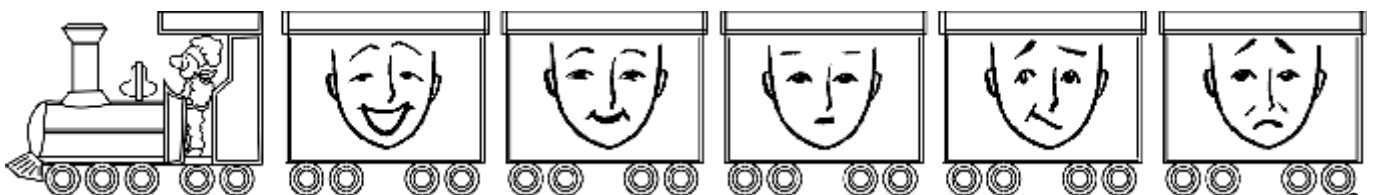

Намалюй кухоль, рушник чи інший виріб і прикрась його візерунком.

Прочитай разом із батьками вірш Петра Осадчука «Я навчаюся у тата». Розкажи, чого ти навчився/навчилася від рідних.

Мої руки незупинні
То у фарбі, то у глині.
Що не вміють руки нині,
Переїнять скоріш повинні.
Я навчаюся у тата
Молоток в руках тримати.
Скоро буду майструвати,
Бо навчаюся у тата.

ТВОРИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЛІТЕРАТУР ПРО РОДИНУ, ДРУЗІВ ТА СУСІДІВ

Розкажи, чи знаєш ти своїх сусідів за іменами.

Намалюй свого/свою сусіда/сусідку чи сусідів.

Поміркуй уголос, як ти розумієш ці прислів'я.

Не дивися на те, що сусід має, а дивися на те, що він робить. (Грецьке)

Жить в сусідах – быть в беседах. (Російське)

Біда на порозі, через вікна – друзі. (Сербське)

Своєму сусідові навіть вовк шкоди не робить. (Турецьке)

Без брата проживеш, а без сусіда – ні. (Українське)

Запиши разом із батьками яке-небудь прислів'я про сусідів своєю рідною мовою.

Прочитай разом із учителем або батьками вірш Олекси Терена «Сусіди».

Добре, як добрі сусіди, –
Не страшні тоді нам біди.
Більше сусід, як рідня,
Бо зустрічаємось щодня.
Треба солі чи олії
Чи обговорить події,

Що відбулись нещодавно...
Переходять вони плавно
У тривалі посиденьки,
Бо хтось спік вже солоденьке:
«А гайда поп'ємо чаю?
Я сьогодні пригощаю!»

Продовж розповідь про те, як би ти провів/провела час зі своїми сусідами.

«Одного весняного ранку я постукав (-ла) у двері до моїх сусідів...»

Прочитай разом із учителем чи батьками вірші відомих українських поетів – «Друзьки» Платона Воронька й «Секрет» Анатолія Костецького. Про що йдеться в цих віршах? Поміркуй, що в них спільного й відмінного. Чи були справжніми друзями Рябко й кіт? Чому? Чи може бути вірною дружба «за цукерки»? Розкажи, яким/якою, на твою думку, повинен бути друг/подруга?

СЕКРЕТ

Що зробити, щоб удвічі
торт здавався вам смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
кожний день для вас побільшав?
Щоб і радості, і щастя
вам було – аж ніде діти?
Тут – ніякого секрету!
Треба з другом все ділити!

ДРУЗЬКИ

Кіт з Рябком були друзьки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м'ясо, сало,
Бо котові завжди мало.
А Рябко зітхав у тузі:
«Хай бере, на те ми друзі».
Діти, ви скажіть мені:
«Кіт був друг Рябкові?» ...

Попроси близьких згадати будь-яку пісню, вірш, казку чи легенду про родину або сусідів. Запам'ятай її та розкажи однокласникам і однокласницям.

Відгадай загадку, впиши відповідь.

Ось стоїть біленька хата –
Там твої матуся й тато,
Твої сестри та брати
І, звичайно, там є ти.
Ще бабусі, дідусі,
Зібралися геть усі!
Бути в кожного повинна
Дружна та міцна

Як ти розумієш ці українські прислів'я?

Де любов та злагода, там
горя нема.
У своїй хаті і кути помагають.
Не носи сміття під чужу хату.
Добрі діти – батькам вінець,
а злі діти – батькам кінець.
У дитини заболить пальчик,
а в матері – серце.

Прочитай вірш Валентина Берестова в перекладі Данила Кононенка.

Ми любим тебе без всіляких причин
За те, що ти – внук, за те, що ти – син.
За те, що малюк, і за те, що ростеш,
Що схожий на тата і маму. Авжеж!
І хай ця любов в твоїй долі-судьбі
Опорою буде довіку тобі!

У віршику розповідається про те, за що батьки люблять свого малюка. А за що люблять тебе твої рідні? За що ти любиш їх? Напиши.

Прочитай вірш Варвари Гродської «Вчуся у бабусі». Розкажи, а як ти ставишся до своєї бабусі чи дідуся. Чи допомагаєш їм виконувати хатню роботу?

З ранку і до ночі
Трудиться бабуся,
В неї я охоче
Працювати вчуся.
Я бабусю прошу:
Хоч на півгодини
Хай моя хороша
Ляже, відпочине.

Годі їй, старенькій,
Мити, підмитати,
Я сама швиденько
Приберу кімнати.
Застелю я ліжка,
Підмету підлогу,
Килимок-доріжку
Покладу під ноги.

Я сама усюди
Пил повитираю,
Квітів не забуду
Принести із гаю.
Вже, як і годиться,
Все зробить я зможу.
Я ж бо трудівниця,
На бабусю схожа.

Прочитай вірш Агнії Барто мовою оригіналу чи в перекладі Данила Кононенка.

РАЗГОВОР С ДОЧКОЙ
– Мне не хватает теплоты, –
Она сказала дочке.
Дочь удивилась: – Мерзнешь ты
И в летние денёчки?
– Ты не поймёшь, ещё мала, –
Вздохнула мать устало...
А дочь кричит: – Я поняла! –
И тащит одеяло.

РОЗМОВА З ДОНЬКОЮ
– Мені так мало теплоты, –
Сказала мама доньці.
Та здивувалась: – Мерзнеш ти?!
Так літо ж, гріє сонце!..
– Не зрозуміла, ще мала, –
Зітхнула тяжко мати...
А доня ковдру притягла
Матусю зігрівати.

Поміркуй, чи можна назвати дівчинку турботливою донькою? Чи правильно донька зрозуміла слова своєї матері? Розкажи, як ти турбуєшся про своїх батьків та інших членів родини.

Обери, що, на твою думку, робить будь-яку родину дружною й міцною.

ВЗАЄМОДОПОМОГА

ЗЛАГОДА

ПОВАГА

ГУМОР, СМІХ

ЗЛІСТЬ

СТРАХ

ЖАДІБНІСТЬ

ЛЮБОВ

ТУРБОТА

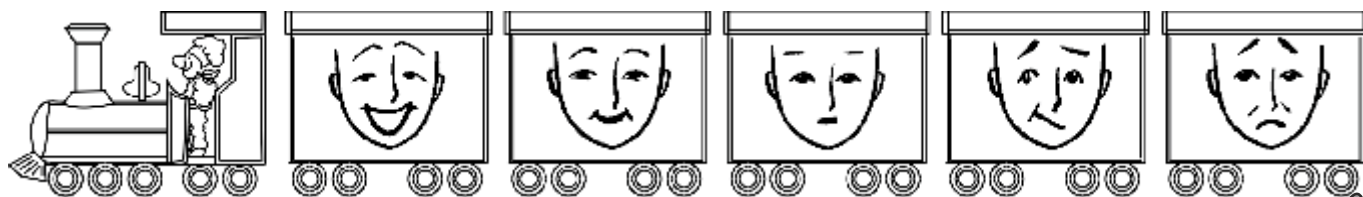
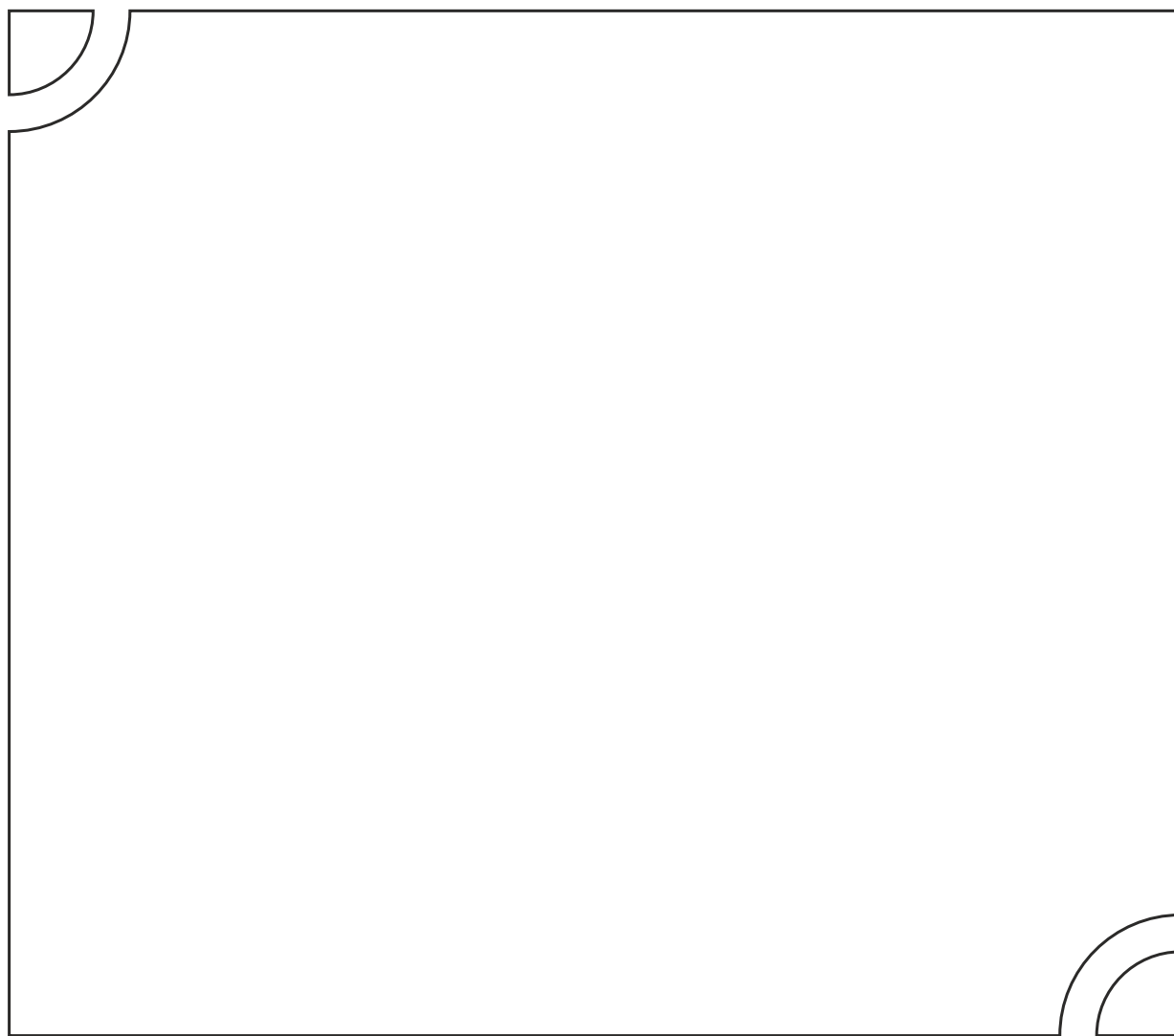
ЗАЗДРОЩІ

НАСМІШКА

УМІННЯ ПРОБАЧАТИ

Намалюй, якою ти уявляєш щасливу й міцну родину.

ПОНЯТТЯ «СВЯТИНЯ». ЦІННОСТІ МОЄЇ СІМ'Ї. НАШІ РОДИННІ СВЯТИНІ

Цінність –
те, що дороге,
важливе, значуще.
Це може бути слово,
предмет, якість

Святи́ня – те,
що особливо цінне,
дороге, зберігається
з любов'ю
і пошаною

Обері́г – предмет,
що оберігає,
охороняє від чогось
людину, тварину,
будинок

Тали́сма́н –
предмет, що дарує
його власнику щастя,
успіх, надає
йому силу

Прочитай вірш Василя Латанського про бабусину скриню. Скажи, про які сімейні святині та реліквії розповідає поет.

Є в бабусі Галі скриня,
Як шматочок неба, синя.
В дерев'яній синій скрині
Дивні речі старовинні.
Ось прада́вня скатертину,
А на ній – жива калина.
Ось рушник із солов'ями,
Дві хустини з васильками.

Ще прабабця Василина
Вишивала ці хустини.
То колись бабусі Галі
На весілля дарували.
Нам бабуся неодмінно
Передасть у спадок скриню.
Будем спадок шанувати
В українській рідній хаті.

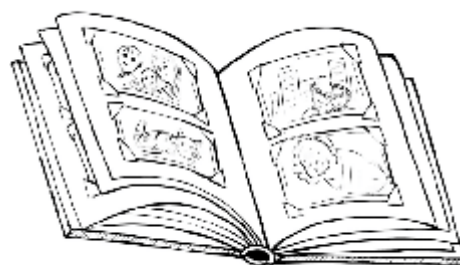

У багатьох родинах турботливо зберігаються родинні святині, реліквії. Ними можуть бути старі ікони, книги, фотокартки, прикраси чи нагороди бабусь і дідусів, вишита сорочка чи рушник, улюблений кухоль або іграшка. Поміркуй, що у твоїй родині зберігається з особливою турботою та любов'ю.

Напиши, яка річ для тебе є дуже дорогою й пам'ятною. Розкажи, як ти піклуєшся про неї.

Реліквія – річ,
яку турботливо
зберігають як пам'ять
про минуле

Сімвол – умовний
знак якогось
поняття, явища,
ідеї

Прочитай «Пісню про рушник» на слова Андрія Малишка. Якщо вона тобі сподобалась, можеш вивчити її напам'ять і заспівати разом зі своїми однокласниками та однокласницями.

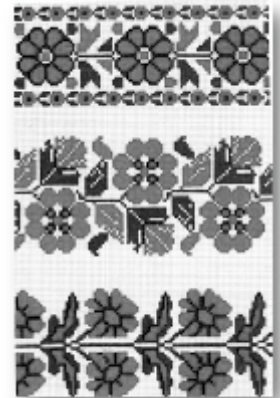
Рідна мати моя, ти ночей недоспала,
Ти водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

    І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
    І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

    І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
    І засмучені очі хороші, блакитні твої.

Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.

    І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
    І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

Здавна люди вірили в те, що є якісь невідомі сили, які можуть не тільки нашкодити людині, а й уберегти її від нещастя. Такими ж властивостями почали наділяти й деякі предмети, якими люди користувалися в повсякденному житті. У більшості народів, що живуть на Землі, символом і оберегом будинку, дружної родини є вогнище або піч. З особливою повагою, як до святині й оберегу, багато людей ставилися до води, до хліба, до солі. І до сьогодні деякі люди вірять: якщо прив'язати до коліски малюка торбинку із сіллю, часником і вугіллям, то він не буде хворіти.

Поміркуй, чому всі люди з особливою повагою ставляться до вогнища, до хліба, до води й до солі.

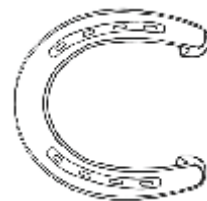

У сиву давнину, коли ще не було науки, люди не могли пояснити багато явищ природи і тому відчували себе беззахисними перед її силами. Іноді наші предки помічали, що якісь предмети начебто допомагали їм «захиститися» від «злих сил». Наприклад, коли люди ще не знали про існування мікробів, які спричинюють хвороби, вони помітили, що в домі, де є часник, рідше хворіють. Люди спочатку повірили, що часник може захистити їх від хвороби, а пізніше почали вважати, що він захищає й від інших «злих сил», різних неприємностей. Так часник став оберегом – предметом, який оберігає, захищає людину в різних ситуаціях. Щоб відчувати себе сильнішими, люди наділяли «силою» й деякі інші предмети. Так з'явилися обереги, талісмани та амулети.

Прочитай. Розкажи, чи є якісь речі в домі, які твої рідні вважають оберегами чи талісманами?

Є обереги й талісмани, відомі у багатьох народів, а є характерні лише для одного або такі, які визнають окремі люди. Вишитий рушник не тільки у нас в Україні, а й у деяких інших країнах вважається символом життєвого шляху людини та одним з найголовніших оберегів оселі. Популярним на Луганщині талісманом є також підкова. Сувеніри у вигляді підкови продаються в багатьох місцях, де буває багато туристів. Але, за народними віруваннями українців та інших європейських народів, щастя приносить не будь-яка, а тільки випадково знайдена підкова. Її вішають на хвіртку, на двері будинку (частіше кінцями вгору, щоб хата була «повною чашею»), «щоб люди ходили, одвідували», прибивають на порозі або закопують біля нього, причому кінцями до дверей, щоб щастя, добро йшли в дім. Вішають підкову й у хліві, де утримуються корови, – «щоб худоба водилася». Предки слов'ян здавна вірили, що віник, який стоїть біля порога широкою частиною вгору, не пропустить у дім крадіїв та «нечисту силу», а пучечок часнику, що висить біля вхідних дверей, віджене від помешкання «злих духів». Вірмени, греки, татари, щоб захистити дітей від «уроку» («лихого ока»), пов'язують на ручки малюкам браслетики або намистинки з чорними та блакитними камінцями – «очками». Болгари, молдовани й румуни теж для «захисту» надівають дітям «мартеничку», чи «мерцішор», – шнурок із червоної та білої нитки. Її робить найстарша в родині жінка і дарує

першого березня з побажаннями здоров'я, добробуту та найшвидшого приходу весни. Дівчата-татарки вплітали в косу оберіг – трикутний шкіряний мішечок на шнурку, у цей мішечок зашивали написані молитви – «дуа». Схожий оберіг – ладанку – часто носять на шиї християни, серед яких є люди різних національностей. А дівчата-українки ще сто років тому для захисту від русалок вплітали в коси полин та часник.

Прочитай вірш відомого українського поета Максима Рильського «Не кидайсь хлібом». Розкажи, про які цінності та святі для кожної людини речі розповідає автор. Як у твоїй родині ставляться до хліба?

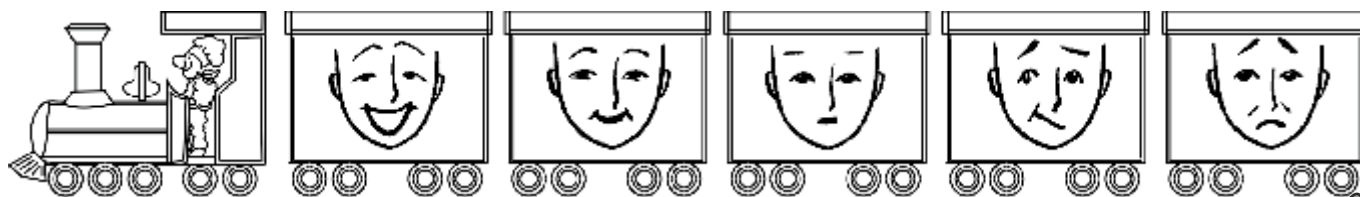
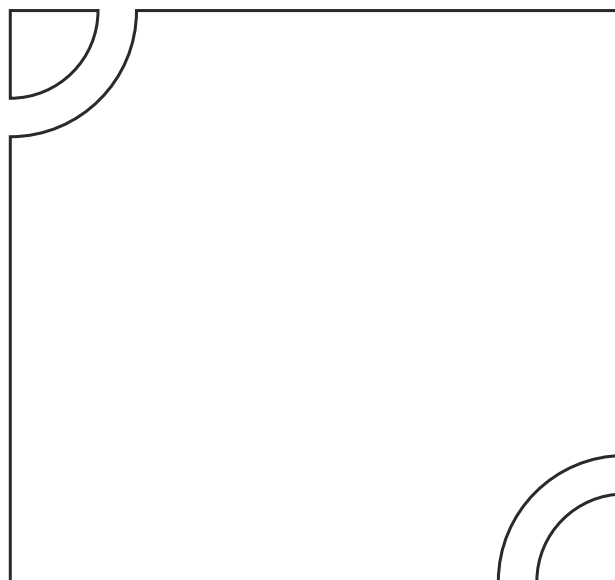
– Не кидайсь хлібом, він святий! –
В суворості ласкавій,
Бувало, каже дід старий
Малечі кучерявій.
– Не грайся хлібом, то ж бо гріх! –
Іще до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало, каже мати.
Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські родить мови.
Хто зерно сіє золоте
В землі палку невтому,
Той сам пшеницею зросте
На полі вселюдському.

Ладанка – маленька торбочка, яку носили на шиї. У неї вкладали папірці з молитвами або який-небудь предмет – запашну смолу (ладан), грудку рідної землі або інший предмет, якому приписували магічну силу, що оберігає від лиха

Намалюй який-небудь оберіг, святиню або реліквію твоєї родини. Розкажи про неї.

СВЯТА НАШОЇ РОДИНИ

Іменини – особисте свято в християн у день, коли церква вшановує пам'ять святого або янгола, який має це ім'я

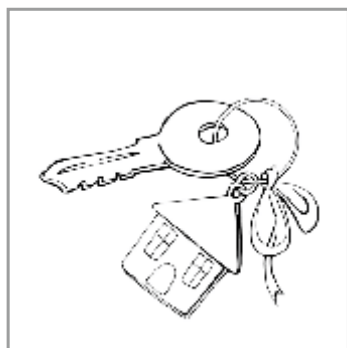
Святці – церковна книга зі списком святих і свят у календарному порядку

Серед багатьох свят особливо виокремлюються ті, які відзначають члени тільки однієї родини або група родичів, – це родинні свята. Вони пов'язані з якимись великими подіями, що відбуваються в родині, – народження дитини, весілля тощо, – або з пам'ятними датами. Наприклад, дата весілля твоїх батьків – це день народження нової родини, урочиста й радісна подія в житті будь-якої людини. У деяких сім'ях її, як і день народження людини, прийнято святкувати щорічно. У багатьох родинах урочисто відзначають не тільки подію, пов'язану з народженням дитини, а і її ім'янарікання, пострижини, хрестини тощо. У давнину батьки намагалися давати дітям імена святих або відомих людей, щоб вони допомагали їм і захищали. Коли людина може святкувати свої іменини, визначали за святцями. Так, наприклад, Миколи святкують іменини 19 грудня та 22 травня, Марини – 30 червня тощо. Деякі жителі Луганщини й сьогодні святкують свої іменини, тобто день імені, який рідко збігається з днем народження.

Художник переплутав підписи до малюнків. Проведи стрілочку від малюнка до назви свята.

ДЕНЬ
НАРОДЖЕННЯ

ВХОДИНИ

ВЕСІЛЛЯ

Принеси фотокартки якого-небудь родинного свята. Розкажи про те, як ви його святкуєте. Для того щоб твоя розповідь була цікавою, докладно розпитай своїх батьків про те, як проходить свято.

Прочитай приспів до народної гри «Коровай». Цим приспівом як у давнину, так і сьогодні вітають іменинників/іменинниць. Так само ти можеш привітати своїх однокласників/однокласниць із днем імені або з днем народження.

КОРОВАЙ

Як на *(ім'я дитини)* іменини
 Випікали коровай.
 Ось такий високий!
 Ось такий низенький!
 Ось такий широкий!
 Ось такий вузенький!
 Коровай! Коровай!
 Кого любиш – вибирай!

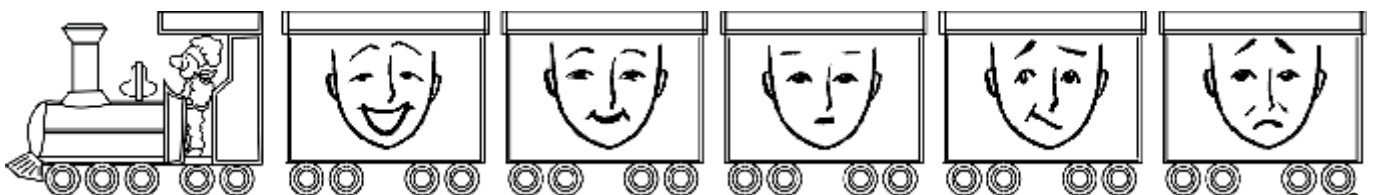

Напиши, які свята відзначаються у твоїй родині. Впиши за допомогою батьків їхні дати.

Намалюй подарунок або красивий святковий торт чи тістечка, які б ти хотів подарувати своїй родині в який-небудь урочистий день.

ВИГАДАЄМО Й ПРОВЕДЕМО СВЯТО НАШОГО КЛАСУ

Прочитай вірш кримськотатарського поета Нузета Умерова в поетичному перекладі Ольги Тимохіної.

До побачення, школо!
До побачення, клас!
До розваг, до футболу
Кличе літечко нас.
Вже дверей твоїх крила
Не тріпочуть щораз,
Відпочинь, школо мила,
Від бешкетників – нас!
Нас канікули кличуть,
Ми рушаєм в похід.
В школі тиша незвична,
Стіни наче глухі...

Вже не дряпає дошку
Крейда і не мастить.
Засинає потрошку
Наша школа і спить.
Сплять потомлені парти,
Крейди білий горох.
Тільки глобус і карта
Розмовляють удвох.
Спить до вересня дзвоник,
Щоб хлоп'ят і дівчат
Голосним своїм дзвоном
Восени зустрічать.

Згадай, яким/якою ти прийшов/прийшла в перший клас. Що тобі сподобалося в школі, а що ні? Чого ти навчився/навчилася під час подорожей зі мною?

Напиши про свої досягнення за цей навчальний рік.

Обери те, що тобі допомогло познайомитися з однокласниками й однокласницями, коли ти вперше прийшов/прийшла до школи.

ГРУБІСТЬ

ПОГАНІЙ НАСТРІЙ

ДОБРОЗІЧЛИВІСТЬ

УСМІШКА

ЗЛІСТЬ

УВІЧЛИВІ СЛОВА

Згадай мультфільм про Крихітку-Єнота й заспівай разом зі своїми однокласниками й однокласницями пісеньку на слова Михайла Пляцковського про усмішку.

Досягнення – успіх,
гарний результат
роботи або
будь-яких зусиль

ПІСНЯ ПРО УСМІШКУ

Від усмішки хмарний день ясніш,
Від усмішки засія веселка в небі...
Поділись усмішкою щедріш,
І вона не раз повернеться до тебе.

Приспів:

І тоді хмарок склика
В танець музика дзвінка
І на скрипці грає коник найніжніше...
Із блакитного струмка починається ріка,
Ну а дружба починається з усмішки.

Від усмішки сонячної вмиє
Найсумніший дощик плакати перестане,
Сонний ліс ураз загомонить
І заплеще, мов долоньками, листками.

Приспів.

Від усмішки йде до всіх тепло –
До слона і навіть до малої мишки...
То нехай, щоб добре всім було,
Ніби лампочки, вмикаються усмішки!

Поміркуй, чи може людина жити одна. Навіщо людині потрібний/потрібна друг або подруга?

Прочитай вірш Володимира Орлова «Якщо ми разом» у перекладі Данила Кононенка. Чи згоден/згодна ти з автором?

Слів багато є на світі,
Як сніжинок у зими.
Та у мене на прикметі
Слово «Я» і слово «Ми».
«Я» – самотнє, одиноке,
З «Я» трапляється морока.

Одному а чи одній
Дошкуляє лиходій.
Слово «Ми» сильніш, ніж «Я».
Ми – і друзі, ми – сім'я,
Ми – народ, і ми єдині,
Ми всі разом – незборимі!

Напиши імена однокласників/однокласниць і сусідів/сусідок, з якими ти особливо потоваришував/потоваришувала, коли вчився/вчилася в першому класі.

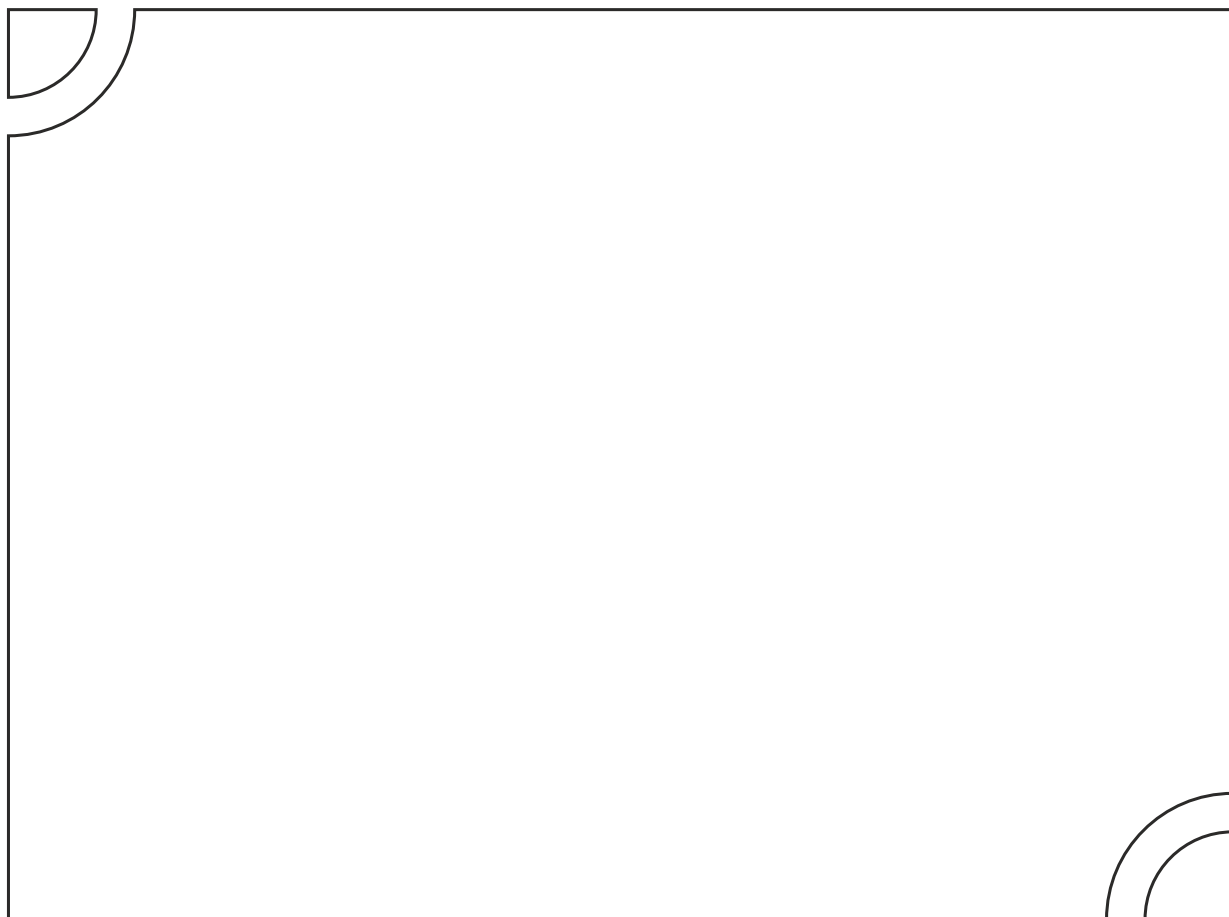
Вивчи й заспівай разом з однокласниками/однокласницями пісеньку на слова Михайла Пляцковського «Дружба».

Дружба віддана не зламається,
Не розклеїться від дощу і хуг.
Друг в біді не лишить,
Щирим словом втішить –
Отакий він незрадливий, справжній друг!
Ми посваримось – і помиримось,
«Нерозлийвода», – кажуть всі навкруг.
В день чи в ніч негожу
Друг мені допоможе –
Отакий він незрадливий,
Справжній друг!

Друг завжди мене прийде виручить,
Він не жде подяк і не жде послуг.
Буть комусь в пригоді
В будь-якій негоді –
Отакий він незрадливий, справжній друг!

У багатьох країнах світу 9 червня відзначають Міжнародний день друзів, а 30 липня – Міжнародний день дружби. Намалюй листівку в подарунок своїм друзям і подругам.

Розкажи, як ти розумієш ці українські прислів'я? Згадай прислів'я про дружбу твоєю рідною мовою або мовами твоїх сусідів.

Друга шукай, а знайдеш – тримай.
Для приятеля нового не втрачай старого.
Вірний приятель – то найбільший скарб.
У лиху годину визнаєш вірну людину.

Напиши свої побажання друзям.

Розкажи, що ти очікуєш від літа й канікул. Як ти їх проведеш?

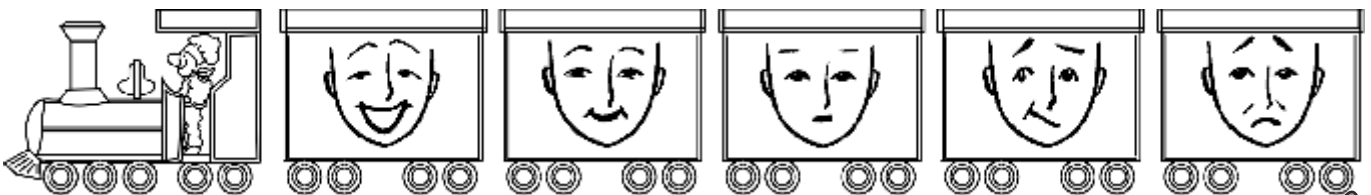
Я дуже подружилася з тобою за цей рік, і мені буде сумно, якщо не зможу побачити тебе під час довгих канікул! Якщо влітку ти скучиш за мною, розгорни цей зошит і ми знову зустрінемося! Не забувай моїх добрих порад тоді, коли підеш у гості до друзів/подруг, сусідів/сусідок або вирушиш у цікаву подорож. І тоді ти обов'язково відчуєш, що я поруч! З нетерпінням буду чекати наступної зустрічі з тобою.

Сподіваюся, що ти зможеш розповісти мені багато цікавого про те, як пройшли канікули, що нового ти дізнався/дізналася, з ким ще встиг/встигла познайомитися й заприятелювати.

Напиши свої побажання добрій бджілці Мелісі.

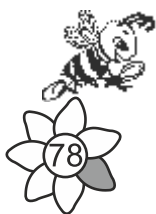
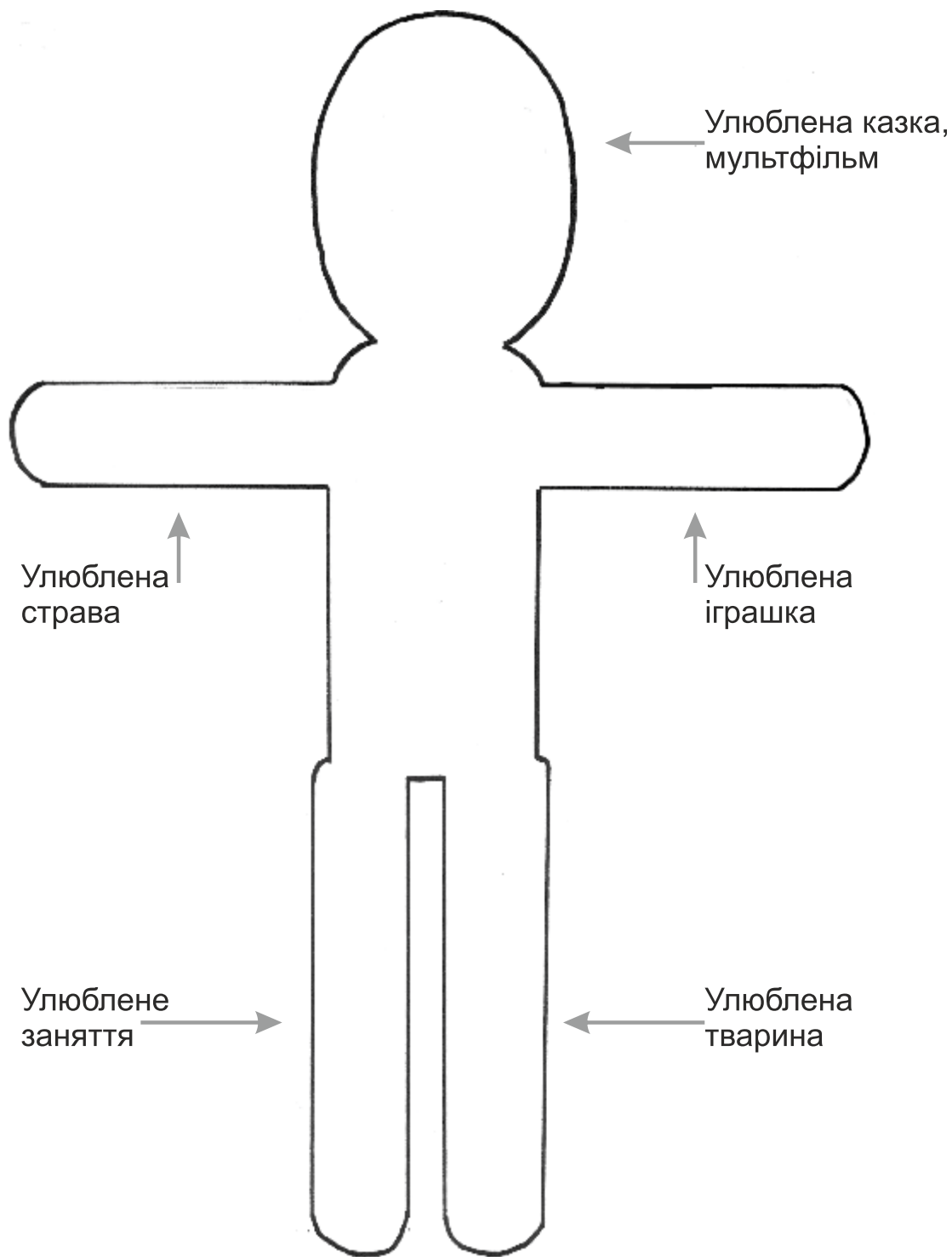

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ № 2 (сторінки 4–5)

Виріж зі стор. 79 картинки із зображенням твоїх улюблених героїв мультфільму чи казки, занять, іграшок, страв, тваринок і наклеї їх на малюнок людини відповідно до позначок.

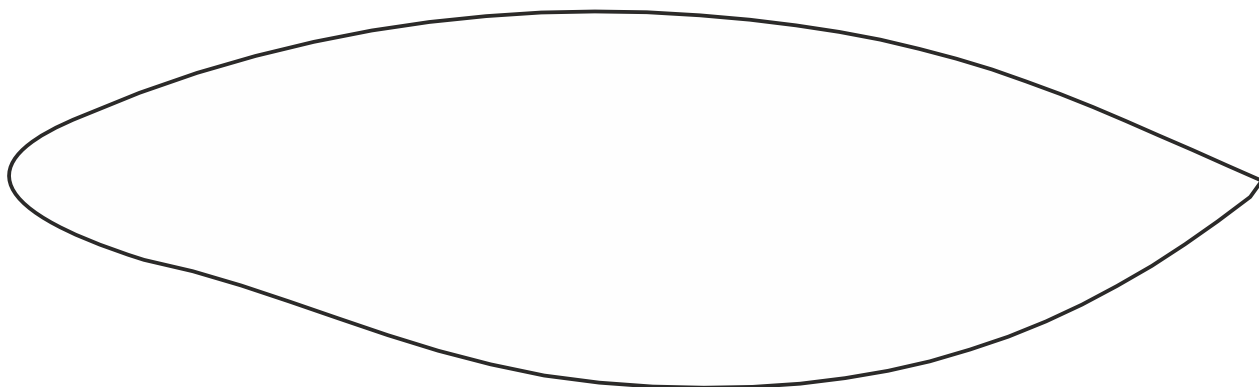

Порівняй свій малюнок людини із приклеєними картинками з тими, що вийшли в однокласників/однокласниць. Знайди спільне та особливе.

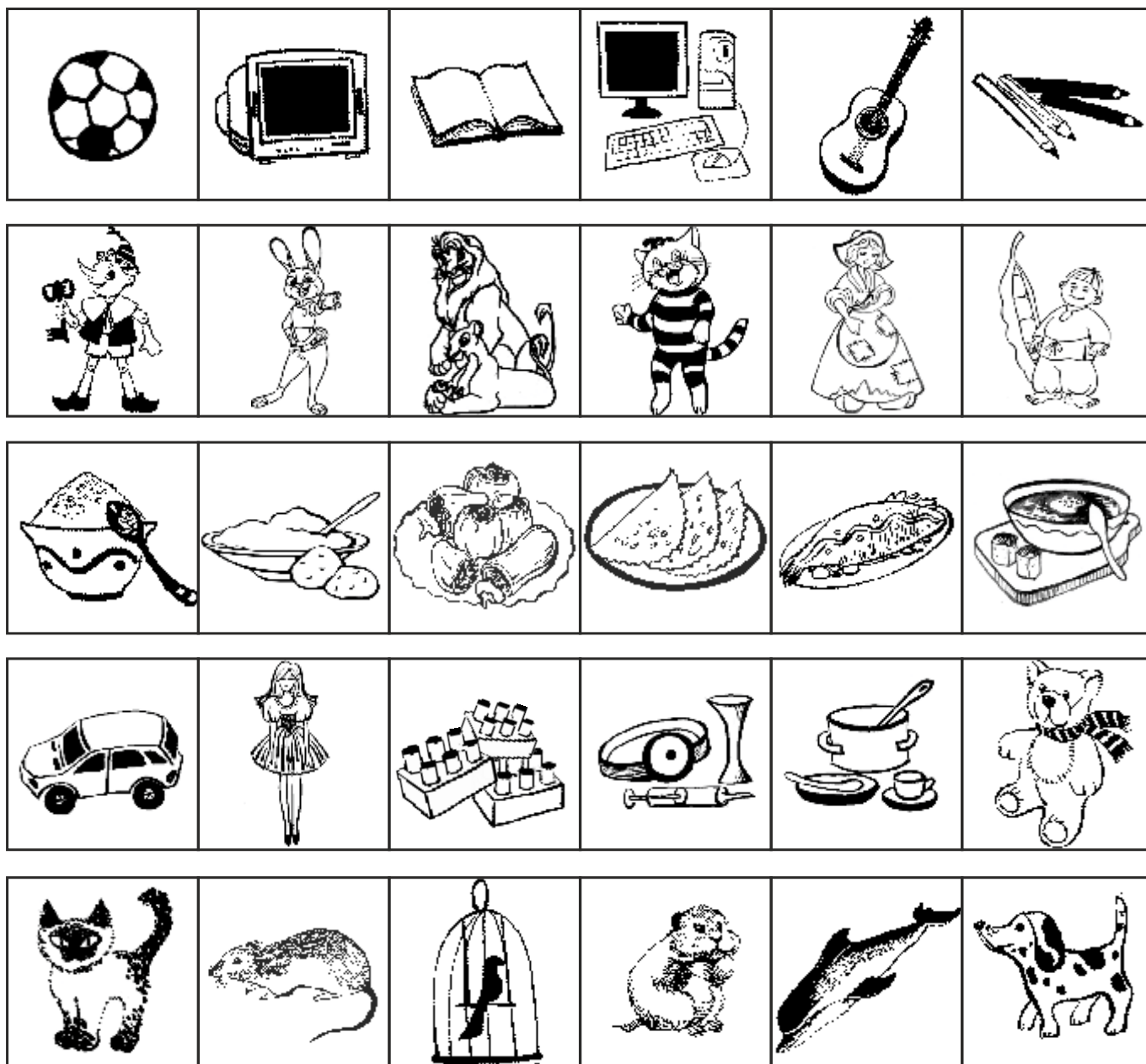

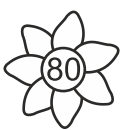

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ № 1 (сторінка 3)

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ № 2 (наклей на сторінку 78)

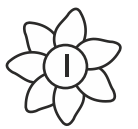

УКРАЇНЦІ

АЗЕРБАЙДЖАНЦІ

РОСІЯНИ

СЕРБИ

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баштенко Т. Мій родовід [Електронний ресурс] / Т. Баштенко // Моя Батьківщина : Україна очима дітей. – Режим доступу: http://www.ukraine.pedagog.org.ua/databank/item_949
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. й голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/ru/Search/uk-uk?searchMode=Interpretations&fromSlovnuk=1>
4. Верховень В. Кольорові міста [Електронний ресурс] / В. Верховень // Пізнайко. – Режим доступу: <http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaaya-polka/stihotvoreniya-ob-ukraine/kolyorovi-mista-589.html>
5. Вірші про літо [Електронний ресурс] // Дошкольнок. – Режим доступу: <http://doshkolenok.kiev.ua/skazki-legendy/437-virshi-pro-lito.html>
6. Гончарство Макарового Яру кінця ХІХ – середини ХХ століття: документи і матеріали / упоряд. і авт. переднього слова О. Пошивайло. – Опішне: [б. в.], 2008. – 400 с.
7. Дінець об'єднує серця : Збірка поезій літераторів Северодонецька, Лисичанська, Рубіжного. – Луганськ : Світлиця, 2008. – 247 с.
8. Дитячі загадки про все на світі [Електронний ресурс] // Мама-тато. – Режим доступу: <http://www.mama-tato.com.ua/article/a-438.html>
9. Живого слова родники. Сборник стихов рубежанских поэтов. – Рубежное : ПАНКО, 2007. – 96 с.
10. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / Под ред. В. В. Иванова. – Т. 1. Старобельский уезд. – Харьков, 1898. – 1012 с.
11. Золотий колосок [Текст] : збірка фольклорних і літературних творів для роботи із дітьми у дошкільних закладах / упор. Н. Я. Дзюбишина-Мельник. – Київ : Освіта, 1994. – 623 с.
12. Історія міст і сіл Української РСР. Луганська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. – 939 с.
13. Ковальчук Н. О. Усі уроки літературного читання. 2 клас / Н. О. Ковальчук, Л. І. Настенко, А. О. Рудакова. – Харків : Основа, 2013. – 367 с.
14. Котигорошко [Електронний ресурс] // Казки про Вашу дитину. – Режим доступу : <http://moiskazki.com/tales/narodnyeskazki/ukrainskie/170-kotigoroshko.html>
15. Край, в котором мы живем / Сост. Сидельникова Т. В., Каталевская А. А., Кищенко Ю. И. – Луганск : СПД Резников В. С., 2013. – 240 с.
16. Красоткіна Н. Свято рідної мови [Електронний ресурс] / Н. Красоткіна. – Режим доступу: <http://krasotkina.com/contе>
17. Культура добрососедства «Я, моя семья, мои соседи»: рабочая тетрадь для 1-го класса общеобразовательных школ Автономной Республики Крым / [авторы-сост.: М. А. Араджиони, Л. Ф. Кравцова, Э. В. Алмазникова, Н. Ю. Опенко]. – Симферополь : АнтикВА, 2007. – 80 с. + IV с. ил.
18. Курочкин О. Календарні звичаї та обряди // Українці : Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Кн. 2. – Опішне, 1999. – 332 с.
19. Мой родной край – Луганщина. Учебное пособие для 6 та 7 классов ОУЗ Луганской области / [С. Я. Харченко, А. А. Данильев, В. Л. Филиппов и др.]. – Луганск : СПД Резников В. С., 2012–2013. – 136+136 с.
20. Народы мира : историко-этнографический справочник. – М., 1988. – 624 с.
21. Ниточка : гра [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
22. Орлов В. Чарівна парасолька [Текст] / В. Орлов; пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк : Стакер, 1998. – 320 с.
23. Орлов В. 300 забавок, віршів, головоломок [Текст] / В. Орлов; пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк : Стакер, 1999. – 320 с.
24. Подов В. І., Курило В. С. Історія Донбасу. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 300 с.
25. Пословицы и поговорки народов мира / [сост. М. П. Филиппенко]. – Москва : АСТ. Хранитель; СПб. : Сова, 2008. – 381 с.
26. Пригара М. А. Т. 1 : вірші та казки [Текст] / М. А. Пригара; худож. С. Караффи-Корбут. – Київ : Веселка, 1978. – 175 с.
27. Рибальченко І. М. Взаємодія з батьками / І. М. Рибальченко. – Харків : Основа, 2007. – 208 с.
28. Рибальченко І. М. Супутник класного керівника. 1–4 класи / І. М. Рибальченко. – Харків : Вид. група «Основа» : Тріада+, 2007. – 176 с.
29. Скарбниця народної мудрості / [упоряд. Т. М. Панасенко]. – Харків : Фоліо, 2009. – 286 с.
30. Східнословобанські українські говірки. Нотатки до мовного портрета переселенців з Лемківщини: Науково-навчальний посібник / За заг. ред. к. ф. н. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ, 2006. – 110 с.
31. Традиційні страви [Електронний ресурс] // Українські традиції. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/kukhnia/tradytsiini-stravy/113-borshch>
32. Традиційно-побутова культура Луганщини кінця ХІХ – початку ХХ століття : Серія «Краєзнавчі записки». – Випуск VI. – Луганськ : ТОВ «Прес-Експрес», 2013. – 504 с.
33. Турчина Ю. Загадки та лічилки [Електронний ресурс] / Ю. Турчина // Світ дитини. – Режим доступу: <http://www.abetkalogopedka.org/zagadki.htm>
34. Український декламатор [Текст] : збірка віршів для української молоді / упоряд. Н. Зінкевич, О. Зінкевич. – Київ : Смолоскип, 2006. – 400 с.
35. Український словослів [Текст] : посібник-хрестоматія / упоряд.: О. П. Долинна, О. В. Низковська, В. І. Осадча [та ін.]. – Київ : АВДІ, 2007. – 376 с.
36. Умеров Н. Золота осінь [Текст] : вірші і казки / Н. Умеров; пер. укр. мовою Д. Кононенка й О. Тимохіної. – Симферополь : Кримнавч-держпедвидав, 2006. – 128 с.
37. Умеров Н. Моя Батьківщина. [Текст] : вірші / Н. Умеров; пер. укр. мовою О. Г. Тимохіної. – Симферополь : ДОЛЯ, 2002. – 128 с.
38. 500 українських народних пісень [Текст] / упор.: Л. С. Моисеєнкова, П. М. Марциновський. – Симферополь : Бізнес-Інформ, 2005. – 480 с.

Інтернет-ресурси:
<http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
<http://bibliofond.ru/view.aspx?id=608256>
<http://donbass.name/2009/01/>
<https://ru.wikipedia.org/wiki/>
<http://svitppt.com.ua/geografiya/osoblivosti-vizerunkiv-ta-ornamentiv-na-rushnikah-riznih-regioniv-ukra.html>
<http://www.haidamaka.org.ua/0043.html>
<http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2010/article.html?n=118>

Навчальний посібник Культура добросусідства: Я, моя сім'я, мої сусіди. Луганщина Робочий зошит 1 клас

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, Л. Л. Борисова, Т. І. Мартинко, В. О. Чередниченко, Я. О. Чернишова.
Художники: С. М. Землянкін, І. С. Зіновкіна, М. Михалюк, В. Ф. Скорупська, В. Я. Шиллер.
Дизайн: М. Г. Козлова. Редактори: М. А. Араджионі, О. В. Бурім, Я. О. Чернишова. Коректор: Н. М. Овчарук.
Підписано до друку: 05.10.2017 р. Формат: 60x84¹⁸. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 9,76. Наклад 1000 прим. Зам. №
Видавництво ТОВ «Прометей»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.

Надруковано у ФОП Рябоконе Олександр Васильович,
04123, м. Київ, вул. Осиповського, 3-А, кв. 151, тел. 050-961-71-27

Видання здійснене в рамках проекту «Розвиток громадянської освіти в загальноосвітніх школах України через розробку та пілотування спеціальних курсів та модулів» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності "Долучайся!"», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст Робочого зошита «Я, моя сім'я, мої сусіди» є виключною відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.